

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 29 кастрычніка 1982 г. ● № 43 (3141) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.

1882
—
1982

Марш перамогі ў радасным гудзе.
Хіба ж не радасць наш час?
Краю Савецкі, новыя людзі!
Песняй вітаю я вас!

Якуб Колас

ПРАЎДЫ І СВАБОДЫ

твораў даследчыкамі і чытачамі, увага да іх спадчыны не толькі беларускай, але і саюзнай, сусветнай грамадскасці яшчэ раз пацвярджаючы, што песняры зямлі беларускай — сапраўды нацыянальныя паэты — з поўным правам стаяць у адным радзе з выдатнымі прадстаўнікамі сусветнай класічнай літаратуры, адзначыўшы народны пісьменнік Беларусі, член-карэспандэнт АН БССР І. П. Шамякін. Ён выступіў з дакладам «Традыцыі Якуба Коласа і праблемы сучаснай беларускай літаратуры».

Значэнне Коласа, як і Купалы, у развіцці літаратуры ды ўсёй нацыянальнай культуры нельга пераацэньваць, падкрэсліваў ўдзельнікі сесіі. Пісьменнік незвычайна шырокага тэматычнага і жанравага дыяпазону, вучоны, знаўца роднай мовы, педагог Колас быў зачынальнікам многіх сучасных жанраў і відаў літаратуры, многіх галін навукі. З яго пачаліся эпічная паэма, раман, грамадская лірыка, сацыяльная сатыра, апаведанне, драма, літаратура для дзяцей, педагогіка, крытыка, літаратуразнаўства.

Творчасць яго зрабіла значны ўплыў на развіццё іншых відаў мастацтва — тэатра, жывапісу, скульптуры, музыкі. Ацэньваючы стан сучаснай

беларускай літаратуры высокімі крытэрыямі Я. Купалы і Я. Коласа, удзельнікі сесіі гаварылі і аб нявырашаных творчых праблемах. Адна з іх — рэдкі зварот пісьменнікаў да сучаснай тэмы, асабліва жыцця горада з усімі яго складанасцямі і супярэчнасцямі, народжанымі імклівым развіццём навукова-тэхнічнага прагрэсу. Ды і ў паняцце вёскі сёння ўжо недастаткова традыцыйнага ведання вясковага ўкладу жыцця.

З дакладам аб ролі Я. Коласа ў фарміраванні беларускай літаратурнай мовы, уплыву яго творчасці на сучасную літаратурна-крытычную думку выступілі на сесіі акадэмік АН БССР М. В. Бірыла і доктар філалагічных навук М. І. Мушынінскі.

Член-карэспандэнт АН БССР В. К. Бандарчык і акадэмік Акадэміі педагагічных навук СССР М. А. Лазарун прысвяцілі свае выступленні адлюстраванню ў творчасці паэта быту і культуры беларусаў, а таксама рэалізацыі ў дзейнасці Я. Коласа перадавых педагагічных ідэй.

У рабоце сесіі ўдзельнічалі сакратар ЦК КПБ А. Т. Кузьмін і намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжкова.

БЕЛТА.

ТВОРЧАСЦЬ ПЕСНЯРОУ І СЛАВЯНСКІ СВЕТ

«Творчасьць спадчына Янкі Купалы і Якуба Коласа і развіццё славянскіх моў і літаратур», — так называлася навуковая канферэнцыя, якая праходзіла ў памяшканні філалагічнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна. У Балгарыі, са слоў сафііскага гасця канферэнцыі Георгія Германова, том Купалы і Коласа выйшаў у серыі сусветнай класікі, стаў побач з кнігамі Сервантэса і Гётэ. У «Бібліятэцы класікі» з'явілася трылогія Коласа «На ростанях» на латынскай мове. Англійская перакладчыца Вера Рыч без ваганняў ставіць Коласа-паэта ў адзін шэраг з Шэкспірам і Дантэ...

Абгрунтаваць геніяльнасць пісьменніка — справа зусім не лёгкая, бо надта ж адказная. Пра гэтую праблему ва ўсёй яе шырыні і з вялікай заклапочанасцю на канферэнцыі гаварыў Міхась Мушынінскі. Ён засяродзіў увагу на тым, што ўзровень перакладаў паэзіі Купалы і Коласа дагэтуль застаецца часам нездавальняючы, нізкі.

На канферэнцыі было зроблена шмат прапановаў. Вячаслаў Рагойша прапанаваў на будынку філалагічнага факультэта замацаваць мемарыяльны знак у гонар таго, што на гэтым месцы колісь стаяў дом, у якім працаваў Януб Колас. Янка Саламевіч прапанаваў наладзіць з ініцыятывы БДУ імя У. І. Леніна рэгулярныя Купалаўскія ды Коласаўскія чытанні. Адвіга Раманоўская выказала незапакоенасць тымі сямю невядомымі адзінамі Купалавых твораў, якія, паводле слоў прафесара Ліверпульскага ўніверсітэта Арнолда Манмільна знаходзяцца ў лондэнскай бібліятэцы імя Францыска Скарыны.

Адчуваўся жывы клопат пра спадчыну народных песняроў, яе вывучэнне, папулярнасцю і ў выступленнях удзельнікаў канферэнцыі. Так, З. Клецькая і П. Ляванова гаварылі пра недасканаласць школьных падручнікаў.

Цікавымі былі паведамленні гасцей з іншых саюзных, а таксама аўтаномных рэспублік. Напрыклад, у нас яшчэ ніколі не пісалі пра пераклады твораў Купалы і Коласа на башкірскай мове. Вось што сказаў у перапынку гасць канферэнцыі з Уфы доктар філалагічных навук прафесар Талмас Грыпаў, які сваё выступленне рыхтаваў разам з калегамі:

— Першыя пераклады твораў Купалы на башкірскай мове з'явіліся 3 лютага 1936 года ў рэспубліканскай газеце «Башкарстан». Гэта былі два вершы і два ўрыўкі з паэмы «Над ракою Арэсай». У ролі першых перакладчыкаў выступілі народны паэт рэспублікі Сайфі Кудаш і Максуд Сандаклё. Апроч названых, перакладчыкамі выступалі Гілендар Рамазанаў, народны паэт БАССР Рашат Нігмэты, Гайнан Эміры, малады творца Хурмат Біколаў і іншыя. Зразумела, што пры перакладзе ўзнікае шмат цяжкасцей, бо мовы нашы належаць да зусім розных груп. Праздзіццай найчасцей выступае руская мова. Аднак ёсць спробы рабіць і непасрэдны пераклад.

Нельга не адзначыць выступленне львоўскіх навукоўцаў, якое сведчыць аб іх арыгінальным разуменні творчасці Купалы і Коласа. Цікавыя паведамленні зрабілі Р. Казлова, У. Рагавіцкі, А. Дун, Я. Дэйч, І. Шаблюсіка і іншыя даследчыкі.

На форум быў прадстаўлены 31 даклад пра сувязі творчасці народных песняроў з іншымі славянскімі мовамі і літаратурамі і 11 дакладаў — пра сувязі з неславянскімі мовамі і літаратурамі.

Траба думаць, што канферэнцыя была яшчэ адной прыступкай у нашым набліжэнні да разумення таго агромністага свету, які стварылі Янка Купала і Якуб Колас.

Сяргей ДУБАВЕЦ,
спецыяльны карэспандэнт
«ЛіМа».

...Суботні зімовы вечар. Распаленая да чырвоных бакоў жалезная печка сушыць нядаўна памытую падлогу. Смаловы пах чыста вышараваных падсохлых маснічын. Ля сцяны, на шырокай канапе — бацька з дзядзькам Міколам. Кураць, ціха гавораць. Ні мамы, ні дзядзят няма — яны пабеглі ў лазню.

Пад столлю над сталом вісць лямпа. Прымасціўшы кнігу так, каб было больш святла, я

той мужык, сын бядоты, які недаесць і недаспіць...

І гэта праўда, гэта так і было. Яго бацька і бацька майго бацькі, да смерці збіты наймітамі пана Карбановіча, памёр у сорок год. Баба Параска засталася адна з шасцярэма дзядзькамі. І яны вымушаны былі пайсці на паклон да таго ж Карбановіча, прасіцца... хто парабом, хто пастушком...

Засталіся жывыя, павырасталі, пажаніліся, разбудаваліся ў

— «А хто там ідзе?» — пытаўся ў пачатку стагоддзя Янка Купала. Пытаўся не таму, што не ведаў, «хто там ідзе». Ён гэта ведаў, можа, болей, чым хто іншы. Але пытанне гэта не было і літаратурна-рытарычным. Яно патрэбна было паэту, каб сказаць на свет цэлы, што ідзе народ, што ідуць беларусы, і што яны хочуць «людзьмі звацца». І хочучы, каб пра гэта ўсе ведалі. Пра тое ж, у той жа час і не менш

ПРА ВЕЧНАЕ

стоячы чытаю «Дрыгву». Стоячы, бо так, з-за майго кароткага росту, я вышэй. Чытаю ўголас, каб чулі бацька і дзядзька Мікола.

«Спакойна і павольна, як у зачарованым сне, утуліўшыся ў балоты, нясе Прыпяць сухую дэлому Дняпру сваю багатую даніну...»

Чытаю, заварожаны магіяй слоў, яны льюцца плаўна і свабодна, нібы нараджаюцца ўва мне самім, нібы гэта я сам усё гэта прыдумаў. Закалыханы сваім голасам, не адразу заўважаю, што перастаў разумець, пра што чытаю. Словы перараслі ў музыку, яна гучыць ува мне, і ўжо здаецца, што не маё сэрца ідзе ўслед за пісьменнікам, а ён сам сваімі словамі патрапляе ў лад маёй душы і гэтакм вечару, і гэтай цішыні, і таму, што ў хаце так цёпла і так пахне вымытая і падсушаная падлога...

Спахопліваюся і бачу, што бацька і дзядзька перасталі гаварыць між сабой, слухаюць мяне. Гэта адкрыццё перапыняе чытанне, я пазіраю на іх. І тады дзядзька, ускінуўшы галавой, пачынае сам: «Я — мужык, бяда пахілы, ўсе ўшчуваюць мужыка, цягнуць кроў з яго і жылы, надрываюць яго сілы, ў мазалях яго рука. Я — мужык, я — сын пакуты, на мякіне вырас я, гічанамі пуза ўздута...»

Я яшчэ ні разу не чуў гэтай верша, але большая нечаканасць для мяне, што яго ведае дзядзька Мікола — гэты знерваваны, успыльчывы, пашчэпаны фінскай і гэтай войнамі чалавек. Ён і сёння, праз паўтара года пасля таго, як яго прывезла дамоў шпітальная сястра, прышоў з мыліцай: зноў адкрылася рана на назе. І як ён чытае... Ён не чытае, а расказвае пра сябе. Гэта ён і ёсць

сяле на шэсць двароў...

Дзядзька тым часам скала-нуў яшчэ раз галавой і пачаў трошкі іншае: «Дрэнна маё жыццё, усё ідзе не ў лад, і крычаць мне ўсюды: «Асадзі назад!»...»

І бацька пачаў падмагаць яму, і зноў гэта нечакана для мяне: я ні разу не чуў, каб і ён чытаў вершы. Было ў бацькі ўсяго чатыры класы, ён гаварыў пра гэта.

Разагрэтыя ўспамінамі мужчыны чыталі далей. З Коласа перакінуліся на Купала. «Я — мужык-беларус, — пан сахі і касы, цёмен сам, белы вус, пядзі дзве валасы...»

Мінулі з таго вечара многія гады. Сёння няма ўжо сярод жывых старэйшых выканаўцаў таго кароткага імпрэвізаванага канцэрта. Хаця, чаму «канцэрт»? Відаць, тут болей было ад песні, ад раптоўнага душэўнага парыву, жадання раскрыцца. І тое, што ішло гэта праз словы Коласа і Купалы, падкрэслівае жыццёвую аднасьць паэтаў і простых, вясковых людзей.

А яшчэ яно гаворыць, што Колас і Купала былі свае ў кожнай хаце. Іх ведалі ўсе — і старыя, і малыя. З іх твораў да кожнага мужыка, нават самага забітага і малапісьменнага прыходзіла разуменне таго, што і сам ён не проста мужык, а Чалавек, і што ўжо сам факт, што ён, мужык, жыве, і тое, чым ён жыве, як жыве і як жыві дагэтуль — яго праца, яго песні і казкі маюць непраходзячае, не выпадаковае, а няспынна гістарычнае значэнне. І не толькі паны і падпанкі, свае і чужыя падпявалі — гэта само сабой зразумела! — не смеюць называць яго быдлам, а галоўнае — ён сам не можа, не мае права нават у горкіх снах аб мінулым так думаць пра сябе.

катэгарычна гаварыў і Колас: «Я — мужык, а гонар маю, гнуся, але да пары. Я маўчу, маўчу, трываю, але скоря загуюкаю: «Стрэльбы, хлопчыкі, бяры!»

Колас і Купала нарадзіліся ў канцы стагоддзя, у суровы час, калі цяжкі працоўнага люду царскай Расіі дайшло да той крайняй мякы, за якой стаяла Рэвалюцыя з доўгачаканым і бялітасным мячом справядлівасці. Дзеці працоўнай галты, яны кожнай жывой клеткай адчувалі спрасаваны да акамянення шматяковы сацыяльны і нацыянальны боль беларускага селяніна. Як філосафы і мудрацы яны разумелі: ні зняць, ні ослабіць яго цяжкім немагачыма. Як патрыёты, яны не маглі не ўзяць у рукі сцяг змагання, не маглі не пайсці наперадзе людскога пратэсту. Пратэсту, які дзякуючы партыйнай волі большавікоў выліўся ў непераможную ідэю: саюз рабочых і сялян, саюз свабодных народаў.

Ім абодвум пашчаслівіла ўбачыць разам са сваім народам перамогу Вялікага Кастрычніка. Яны былі сведкамі і песнярамі нябачаных поспехаў разнявольнай працы.

І сёння, на стогадовым юбілеі іхняга жыцця, думаючы пра іх чалавечы і літаратурны лёс, яшчэ раз пераконваешся, што стогадовая вяха — гэта ўсяго толькі першыя крокі для таго, каб акрэсліць, каб ацаніць маштаб і велічыню зробленага імі для беларускай нацыі, для сацыялістычнага супольніцтва.

А мне пры гэтым успамінаецца вельмі жывое: ціхі зімовы вечар, глухаватыя галасы мужчын, калі яны, перабіваючы адзін аднаго, чытаюць вершы Коласа і Купалы.

Анатоль КУДРАВЕЦ.

ПА КОЛАСАВЫХ І БЛОКАВЫХ МЯСЦІНАХ

Колас і Блок... Класік беларускай літаратуры, чыё стагоддзе мы святкуем сёлет, і вялікі рускі паэт, чый стогадовы юбілей быў адзначаны зусім нядаўна... Іх аб'ядноўвае не толькі тое, што яны стваралі прыклад на ў адзін і той жа час, што абодва былі песнярамі рэвалюцыі, але і тое, што ў лёсе абодвух іх было Палессе. Януб Колас працаваў у Люсіне, Пінкавічах і Пінску настаўнікам; пазней сюды, на Піншчыну, прыйшоў Аляксандр Блок: у 1916 годзе ён служыў тут у рускай арміі, пільна прыглядаўся да народнага жыцця. Сцежкі абодвух класікаў праляглі вельмі блізка — і ў прасторы, і ў часе.

І вось у вандроўку па гэтых сцежках выправіліся аматары кнігі Першамайскага раёна Мінска — рабочыя, служачыя, супрацоўнікі АН БССР. Узначалі падарожжа намеснік старшыні праўлення раённай арганізацыі кнігалюбаў А. Мальдзіс і сакратар Л. Старасціна. Шлях ляжаў праз Стаўбцоўшчыну, раёніму Януба Коласа. У Акіначы-

цах кнігалюбы аглядзелі новую экспазіцыю ў хаце-кальцыцы паэта. Далей — Крошын, месца пахавання Паўлюка Багрыма, Баранавічы, Івацэвічы, Лагішын. І вось Пінск, дзе Януб Колас працаваў у 1912—1914 гадах. На драўляным доме, дзе ён жывіў, двухпавярховым будынку, дзе ён настаўнічаў, цяпер устаноўлены мемарыяльны дошкі; стэнд, прысвечаны народнаму песняру, устаноўлены ў Пінскім краязнаўчым музеі.

На другі дзень аматары кнігі наведалі Лапацін і Колбы, дзе ў свой час пражываў Аляксандр Блок. У літаратурным музеі, што нядаўна адкрыты ў вёсцы Лапацін, было праведзена выязное пасяджэнне клуба «Братэрства», які ўжо некалькі гадоў аб'ядноўвае кнігалюбаў Першамайскага раёна. Яго старшыня кандыдат філалагічных навук В. Гапава і арганізатар музея Пінскі краязнавец Ф. Жураўскі цінава і ўсхвалявана гаварылі пра палескі перыяд жыцця А. Блока.

Затым — Пінкавічы, дзе ў

1904—1906 гг. настаўнічаў Я. Колас. Тлумачэнні тут давала выхаванка Пінкавіцкай дзесяцігодкі імя Я. Коласа, цяпер супрацоўніца Інстытута літаратуры АН БССР В. Козіч. Прыемна адзначыць, што ў гэтай паездцы ўдзельнічалі экскурсаводы-энтузіясты. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Коласа А. Коршунаў, напрыклад, расказаў аб жыцці і творчасці старажытнабеларускіх пісьменнікаў А. Філіповіча і Ф. Еўлашоўскага, чые імяны звязаны з Піншчынай, а кандыдат філалагічных навук І. Шпакоўскі — пра сацыялістычны пераўтварэнні на сённяшнім Палессі, яго літаратурнае жыццё.

На заканчэнне гэтага падарожжа адбыўся конкурс на лепшае выкананне песні і чытанне верша. Гучалі творы беларускіх і рускіх паэтаў, песні народаў СССР і зарубажных краін. Сваю паездку аматары кнігі прысвяцілі 60-годдзю СССР.

М. БАРТАШЭВІЧ.

«Цяжка сабе ўявіць што-небудзь больш жудаснае, як наша Захар'еўская вуліца, якая носіць за Залатой горкай назву Камароўкі. Гэта вуліца ўяўляе сабой ліпкае суцэльнае балота, перайсці праз якое ніякім чынам немагчыма...»

«Мінскі лісток»,
кастрычнік 1899 г.

СЕННЯ толькі старыя, на-рэнныя мінчане часам называюць яе Камароўкай — па звычцы, якая засталася з даваенных і першых пасляваенных гадоў.

Успомнім, якой яна была, па-кладаючыся на памяць аднаго з аўтараў гэтых радкоў, чыё дзяцінства, а гэта, здаецца, было зусім нядаўна, звязана са старой Камароўкай, з яе падслепаватымі хацінкамі, драўлянымі хісткімі тратуарамі, з шэранню платоў, з кукарэжаннем пеўняў і мяканнем коз, нібы ў вёсцы.

Знакамітая яна была перш за ўсё вялізнай лужынай, якая стаяла на ёй бадай што ва ўсе поры года, перасыхаючы толькі ў вялікую спёку, разліваючыся, аднак, сапраўдным возерам пасля кожнага добрага ліўня.

Што яшчэ помніцца? Што называлі плошчу не толькі Камароўскай: часцінкам гаварылі пра Камароўскія вилы, альбо развілы, бо тут, каля інстытута фізікультуры, які ўзведзены ў трыццатых гадах, пачыналіся тры вуліцы — Цыянская, Лагойскі тракт і Пушкінская.

Памяць аб развілах — памяць аб Вялікай Айчыннай. Тут, акурат насупраць інстытута, падбілі пасля няроўнага бою савецкі танк «КВ», які ўварваўся ў захоплены фашыстамі горад 3 ліпеня 1941 года, — роўна за тры гады да таго, як уварваліся сюды танкі вызвалення. Тут жа, насупраць інстытута, гестапаўцы павесілі на слупе трох падпольшчыкаў — двух мужчын і жанчыну, — застаўся здымак, зроблены ў тыя жудасныя хвіліны, ён увайшоў у адзін з тамоў «Гісторыі Вялікай Айчыннай вайны».

Той танк стаяў на плошчы гады са два пасля вайны, і той слуп стаяў. Слуп стаяў яшчэ даўжэй, гадоў мо пяць-шэсць, аж да таго часу, пакуль не знеслі старую Камароўку бульдозеры. У 1956 годзе былая Камароўская плошча стала насіць імя Якуба Коласа. Пра яе — наш сённяшні расказ.

Кожны дзень на плошчу Якуба Коласа прыязджаюць на працу і вучобу больш як 15 тысяч чалавек, сярод іх: паліграфісты і машынабудавальнікі, метрабудавальнікі і студэнты, работнікі гандлю і грамадскага харчавання, артысты.

СЯРОД гэтых пятнаццаці тысяч і Клара Сцяпануна Левандоўская — наладчык абсталявання пералётнага цэха паліграфкампіната імя Якуба Коласа. Яна тут ці не з першага дня — 27 гадоў.

— Дык жа на маіх вачах пераўтваралася плошча, — кажа Клара Сцяпануна. — Бывае, пачну расказваць дзяўчатам з брыгады, што калі прыйшла на камбінат, дык не было яшчэ і нашага суседа — завода імя Арджанікідзе, і будынка філармоніі, і ЦУМа, — не вераць. Ім, маладым, здаецца, што заўсёды было, як сёння. І камбінат наш заўсёды быў такі, як сёння. А між тым, помню, у нашым цяперашнім цэху напачатку працавала 40 чалавек, а сёння — 380.

Тут, у цэху, і прайшло маё працоўнае жыццё. Як працавала? Хваліцца нядабра, але ўсё ж скажу. У 1971 годзе па выніках працоўнай пяцігодкі ўзнагародзілі мяне ордэнам Леніна.

Клара Сцяпануна — невысокая, зграбная жанчына з жывымі цёмнымі вачамі — вядзе нас па цэху, знаёміць са сваёй гаспадаркай. Гэта 8 аўтама-

таў, на якіх «шыноў» кнігі. «Аўтамат вельмі складаны, — тлумачыць Левандоўская, — і разумны», — дадае яна з усмешкай.

Сапраўды, машына на нашых вачах, паслухмяная лёгкім дотыкам пальцаў работніцы, збірае, сшывае ў кнігу сотні асобных лістоў. Вось амаль гатовая, яшчэ «цёплая» кніга выскоквае на стол. Бяром у рукі. Зігмунд Скуны, «Голая». Пераклад з латышскай. Клара Сцяпануна знаёміць нас з іншымі ўчасткамі цэха. Вось тут сшыта ўжо кніга абразецца да стандартнага памеру, тут робяць у кнізе спецыяльную выемку — чым бліжэй да сярэдзіны, тым старонкі павінны быць вузейшыя; тут — апрацоўваюць яе ў вокладку. Мы праходзім міма сталеў, на якіх ляжаць тысячы маляўнічых вокладак. На гэтым стале бачым вокладкі будучай кнігі Васіля Быкава, на другім — Міхася Калачынскага, далей — Антона Аляшкі, іншых беларускіх пісьменнікаў.

Клара Сцяпануна, наш уважлівы гід, між іншым заўважае, што яшчэ параўнаўча нядаўна многія аперацыі, якія сёння ўзяла на сябе тэхніка, рабіліся ўручную.

— Ды хіба столькі прадукцыі даваў камбінат? — кажа яна.

— Колькі ён дае прадукцыі сёння? — спыталі мы ў намесніка генеральнага дырэктара Мінскага паліграфічнага аб'яднання імя Якуба Коласа па вытворчасці Барыса Ісаевіча Штульмана.

— Калі вас цікавіць літаральна сённяшні дзень, дык гэта 200 тысяч кніг і брашур. За год — 50 мільянаў. Прадукцыя самая розная: мастацкая літаратура, падручнікі 15 рэспубліканскіх і цэнтральных выдавецтваў, брашур, альбомы, плакаты.

На якіх мовах? Беларускай, рускай, англійскай, французскай, нямецкай. Наша кніга экспартуецца ў 50 краін свету.

Гутарка заходзіць пра надыходзячы стогодны юбілей Якуба Коласа. Наш субяседнік расказвае, што да гэтай знамянальнай падзеі аб'яднанне выдала цэлы шэраг твораў песняра і пра песняра. Сярод іх выбраныя вершы і паэмы, сувенирная кніга вершаў паэта «Песні-жальбы», зборнік успамінаў пра яго, кнігі М. Лужаніна «Колас расказвае пра сябе», І. Навуменкі «Якуб Колас», М. Мушынскага «Летапіс». Выйдзе таксама набор пашто-

чальнай тэхнікі. Якая сувязь? У заводскай шматтыражы «Электрон» нам паказалі тэлеграму з Кубы, дзе выказваецца падзяка мінчанам за выдатную электронна-вылічальную машыну, якая ўстаноўлена на адным з кубінскіх прадпрыемстваў.

— Такіх тэлеграм мы атрымліваем нямаля, — гаворыць намеснік сакратара парткома П. Грачоў, — з Індыі, сацыялістычных краін, з многіх гарадоў краіны.

У верасні мінулага года ўрачыста адзначалася 25-годдзе ордэна Леніна завода імя Арджанікідзе, першыцца беларускай электроннай вылічальнай тэхнікі. За чвэрць веку тут было асвоена каля 20 мадыфікацый ЭВМ трох пакаленняў.

Перад намі нумар «Электрона», прысвечаны юбілею. Гартаеш старонкі і перад табой паўстае слаўная гісторыя завода, якая стваралася талентам і працай рабочых і інжынераў. Адметная рыса гэтага прадпрыемства — тут шмат ветэранаў.

Васемнаццаць гадоў працуе на заводзе інжынер-тэхнолаг К. Сугак, дваццаць — фрэзершчык В. Дашыневіч, п'ятнаццаць — токар У. Грыгор'еў, дзесяць — токар А. Раманоўскі. Людзей гэтых вызначае пастаяннае пачуццё гонару за сваю марку.

Машына, якая думае... Ці так ужо даўно гэта здавалася фантастыкай? Здавалася... Цяпер задача электроншчыкаў навучыць кожнае новае пакаленне камп'ютэраў думаць лепей, больш хутка, чым іх папярэднікі.

Інжынер, начальнік васьмага ўчастка цэха наладкі Вячаслаў Канстанцінавіч Левановіч, усё працоўнае жыццё яго звязана з біяграфіяй завода, успамінае, як нараджалася першая мінская электронная машына «М-3», якая рабіла 30 аперацый у секунду. Не выходзілі з цэха па тыднях, тут жа спалі, тут жа жылі невялічкая камуна. Тая першая ЭВМ размяшчалася ў трох вялікіх шафах, нашлігаваных паўтары тысячай радыёлампаў, якія хутка нагрэваліся і тут жа псаваліся.

— Але якое гэта было шчасце, — успамінае Вячаслаў Канстанцінавіч, — калі машына паспяхова рашыла кантрольную задачу. Дарэчы, рашала яна 24 гадзіны.

Калі расказваеш пра тую машыну маладым, яны ўсміхаюцца — школьныя задачкі. Так, прадукцыйнасць сучасных ЭВМ — «ЕС-1035» і «ЕС-1060», якія мы цяпер выпускаем, у тысячы разоў перавышае магчымасці «продаў», цяпер гэта самыя магутныя камп'ютэры ў Еўропе. І не выпадкова В. Левановіч ездзіў устанавіваць іх у Англію і Фінляндыю, Чэхаславакію, Балгарыю і ГДР.

МАГЧЫМА, гэта адзіны інстытут, дзе знакамітым можна стаць ужо на першым курсе. Беларускі дзяржаўны інстытут фізічнай культуры.

Расказвае чалавек, які першы сярод беларускіх спартсменаў заваяваў алімпійскі залаты медаль (Мельбурн, 1956 г.), заслужаны майстар спорту, заслужаны трэнер БССР, заслужаны дзеяч фізічнай культуры рэспублікі, кавалер ордэна Леніна, кандыдат педагагічных навук, прарэктар інстытута Міхаіл Пятровіч Крываносаў:

— Кожнае імя, якое я зараз назаву, відаць, вядома аматарам спорту, а мо і не толькі аматарам. Бо хто сёння не цікавіцца спортам? Хакей, штанга, футбол, барацьба, веславанне, плаванне — збіраюць тысячныя аўдыторыі. Дык вось хто нашы выхаванцы: трохразовы алімпійскі чэмпіён А. Мядзведзь, алімпійскія чэмпіёны А. Караваяў, А. Лагвін, І. Івінская, В. Сідзяк, А. Хлопцава, У. Камінскі, Р. Клім,

(Заканчэнне на стар. 13).

Песняры

Яшчэ у час суровы,
У час бяды, нягод
Іх неўміручым словам
Загаварыў народ.

Загаварыў аб волі,
Аб светлых, лепшых днях,
Аб тым, што жыць даволі
Пад гнётам, пры панах.

Глядзець на свет шырока
Вучылі песняры —
Заступнікі, прарокі,
За праўду змагары.

Не ўявіш: немагчыма,
(Як войска без сцягоў)
Паэтаў без Радзімы
І край без песняроў.

Народ пачуў іх голас
І палюбіў даўно.
Ішлі Купала, Колас
З народам заадно.

Іх ніва ўскаласіла,
Здабыткі скрозь відны,
Ёсць у народа сіла,
Што ўславілі яны.

Варожыя удары
Адбіў народны гнёў.
Народ не толькі ў марэх
У космас узляцеў...

Жывуць яны ў народзе,
Ён — песень іх выток,
Іх першае стагоддзе
Зрабіла ў вечнасць крок.

Мікола МАЛЯЎКА

Юбіляры

Дубы ў Бервянцы, у Альбуці
Стагоддзе святкуюць, як
людзі, —

Магутныя, дуб каля дуба,
Равеснікі дзядзькі Якуба.
Сталыя камянеюць нязрушна,
А кожная крона — як пушка:
Так густа спляліся галіны —
Заблудзіцца вырай птушыны.
На свята злятаюцца песні,
Крыніцы бруцця з узлесся,
Аблокі плывуць з-за паўсвета —
Дубам не хапае паэта,
Равесніка іх, жыццьялюба.
Маўклівыя, дуб каля дуба
Стаяць патрыярхі дубровы.
А дзядзька Якуб стогодны,
Відаць, затрымаўся ў сталіцы—
На плошчы, дзе, быццам
крыніцы,

Фантаны навеваюць чары
Пра мілыя вобразы, твары,
Пра вас, землякі-юбіляры.

Віктар ШНІП

Ля помніка Коласу

Я чую скрыпкі голас —
Сымон-музыка грае.
Пасля дарогі Колас
Прысеў, адпачывае.

Гартае кніжку вецер.
І кніжка, бачу, ветла
Сваёй душою свеціць.
Бязрозам белым светла.

Любові ў сэрца цесна.
Свайму не здраджу краю.
Нам Коласаву Песню
Сымон-музыка грае.

Кожная літаратура мае незабыўныя імёны — зоркі першай велічыні. Для нас такімі нязгаснымі зоркамі з'яўляюцца Янка Купала і Якуб Колас.

Якуб Колас, юбілей якога мы адзначаем цяпер, у нашым уяўленні не толькі найвыдатнейшы пісьменнік, які пакінуў бліскучыя ўзоры мастацкага беларускага слова, а і грамадскі дзеяч, настаўнік, адзін з першых нашых акадэмікаў, чалавек шырокіх, шматгранных інтарэсаў, асоба якога паклала адбітак на многія бакі духоўнай дзейнасці беларускага народа.

Для Якуба Коласа — сына сялянскай Беларусі, якая нават для людзей адукаваных, перадаваць была збольшага паняццем этнаграфічным, — у абсягах рэвалюцыйнага пераўтварэння жыцця бачыліся яшчэ і свае адметныя задачы. Іншыя народы даўно заявілі аб сабе, за іх плячамі былі набыткі кніжнай культуры, найталенавіцейшыя з людзей пануючага класа зліваліся з народам, выказваючы

небяспечнага палітычнага праціўніка. Бо ўжо друкаваліся рэвалюцыйныя па духу, па змесце, па настроі вершы Якуба Коласа, што пасля закрыцця газеты «Наша доля» даволі часта з'яўляліся ў «Нашай ніве», былі вядомы апавяданні, такія, напрыклад, як «Слабода», «Бунт», «Соцкі падвёў», у якіх жорстка высмейваліся паліцэйскія чыноўнікі, царскія служкі і ўвогуле ўвесь буржуазна-памешчыцкі, царскі парадок. Як было не піхнуць непакорнага паэта, у вачах якога «гарыць рэвалюцыя», ды яшчэ такога, што адважыўся пісаць на «хамскай», мужыцкай мове, за краты, у астрогі! Можна, ён там набярэцца розуму, пацішэе, палагоднее?

Розуму паэт набіраўся. Турэмныя краты не спынілі размаху, ідэйнай накіраванасці яго творчасці. У турэмныя гады выходзіць першы зборнік Якуба Коласа «Песні-жалыбы» (1910), паэт актыўна працуе ў жанры паэзіі, прозы, прыступае да працы над «Новай зямлёй», задумвае «Сымона-музыку» — творы, што

Я. Колас, П. Броўка. К. Крапіва. 1955 г.

Іван НАВУМЕНКА

СЛАВАВА КОЛАСА

яго непаўторны розум, душу, імкненні. Беларусь жа яшчэ мусіла заявіць аб сабе, заявіць так, каб яго голас пачулі і адрознілі. Гэта было патрэбна і нялёгка: за вельмі кароткі прамежак часу трэба было прайсці шлях, пройдзены іншымі народамі за многія дзесяцігоддзі.

Для вырашэння такой вялікай задачы патрэбны былі вялікія, магутныя таленты. І яны з'явіліся. Адным з іх быў Якуб Колас. Ён нарадзіўся ў сям'і звычайнага лесніка, у засценку Акінчыцы, размешчаным паміж Стоўбцамі і Мікалаеўшчынай. Княжацкага лесніка часта пераводзяць з месца на месца. Сям'я пераязджае ў Ласток, затым у Альбуць. Дзіцячыя гады будучага паэта прайшлі ў найпрыгажэйшых мясцінах, у Наднягонні, і, думаецца, беларускай літаратуры ў гэтым сэнсе пашанцавала. Тонкае здучанне прыроды, уласцівае Коласу, лірызм, мяккая акварэльнасць яго пісьма, светлыя эмацыянальныя фарбы маюць сваімі вытокамі вольныя гэтыя пазытывы, маляўнічыя мясціны, якія ўздзейнічалі на чульную душу мастака. З малых год будучы паэт вызначаўся дасціпнасцю, цікаўнасцю да навакольнага жыцця, шчырым імкненнем самастойна дакапацца да «кораня» рэчаў і з'яў. Пасвіў статак, бегаў у лес па грыбы, ягады, прагна прыслухоўваўся да гаворкі бывалых дзядзькоў, што часцяком завіталі ў леснікову хату, якая стаяла непадалёк ад люднага гасцінца.

Сялянскі, гаротны лёс не зычыў сыну лесніка зазнаць вялікай навукі. Пушкін і Крылоў у зрэбнай торбачцы пастуха, «дарэктар» з ведамі «ў адну столку», некалькі месяцаў бегання ў вясковую школу. Ды не бог ведае які ўніверсітэт настаўніцкая семінарыя ў Нясвіжы, куды хоць зрэдку маглі нека трапіць дзеці сялянскай галоты.

Мінаючы гады — не прастыя, а напоўненыя рэвалюцыйнымі вятрамі веку — і малады настаўнік Міцкевіч, пасланы на працу ў глухое Палессе, далаваецца да рэвалюцыйнай работы, піша петыцыю ад імя пінкавіцкіх сялян памешчыку Скірмунту, удзельнічае ў нелегальным настаўніцкім з'ездзе, друкуе ў першых легальных беларускіх газетах «Наша доля» і «Наша ніва» вершы і апавяданні.

Мы ведаем, як закончыўся настаўніцкі з'езд і што напаткала яго ўдзельнікаў у будучым. Здзіўляемся жорсткасці, з якой суд абыйшоўся з Канстанцінам Міцкевічам. Абвінавачванне фактычна было сфабрыкавана: паэта судзілі за напісанне лістоўкі, якой ён не пісаў, ды ў почырку самі судовыя эксперты ўсумніліся. Але з адлегласці ў часе вызразна відаць, што ахоўнікі царскага самаўладдзя нутром, драпежным сваім нюхам адчулі, што ў асобе беларускага паэта маюць

сталі гонарам усёй беларускай літаратуры.

Кожны малады талент мае вострую патрэбу ў падтрымцы. Пра Коласа шмат пісалі яшчэ ў дарэвалюцыйную пару. Але асабліва дарагім для яго быў водгук М. Горкага, які заўважыў беларускага паэта, высока ацаніўшы яго талент. Удзячнасць да вялікага пралетарскага пісьменніка Якуб Колас пранёс праз усё жыццё.

Якуб Колас глыбей, чым хто-небудзь з яго папярэднікаў, зачарпнуў з крыніц народнай мовы, побыту, духоўных уяўленняў беларусаў, са светаадчування, светабачання народа, філасофіі яго шматяковага бытвання. Іменна гэтага патрабавала беларуская літаратура, якая становілася літаратурай нацыянальнай.

Якуб Колас стварае вершы, апавяданні, якія выразна вылучаюцца на фоне тагачаснай беларускай літаратуры. Ідзі сацыяльнай непрымірымасці, пратэсту ён апранае ў народныя вопраткі, на падзеі сучаснасці глядзіць праз досціп народнай мудрасці, смеху, і дзякуючы гэтай адбываецца чуда: вершы, апавяданні Якуба Коласа, як бы выконваючы непасрэдны заказ рэвалюцыі, у той жа час з'яўляюцца непаўторнымі мастацкімі творами. Яшчэ ніколі беларускае слова не гучала з такой народнай дасціпнасцю, не валодала гэткай сілай выкрыцця.

Да чаго ж мы дайшліся!
Эх, падвёў ты нас, царок!
Каб табе бог даў на старасць
Лапці, торбу і кіёк.
Ані хлеба, ані солі,
Ні купіць нам, ні прадаць...
Эх, не вер цару ніколі —
Хоча зноў нас ашукаць.

Колас, якога як паэта падняла на сваёй хвалі эпоха першай рускай рэвалюцыі, адмаўляў царска-памешчыцкія парадкі з пазіцыяй, калі карыстацца словамі Леніна, «беспартыйнай рэвалюцыйнай дэмакратыі». Прасветлены рэвалюцыйны селянін, герой ягонай паэзіі як бы становіцца рупарам агульнай сялянскай масы, выказваючы яе патрабаванні зямлі, волі, лепшага жыцця. Бо тое жыццё, якім жыве селянін і якое бачыць паэт, ніжэй за ўсякія ўяўленні пра дабро, праўду, справядлівасць.

Вёска, дзе хаты збіліся «як авечкі ў летні жар», крывая, вузкая палявая дарога, што нагадвае паэту мужыцкую долю, пастушок ці пастушка, што гібеюць ля статка пад ветрам і дажджом, пахілая ўдовіна хата, могілкі на ўскрайку вёскі, дзе нарэшце знаходзіць спачын бядак-селянін — вось тое пастаяннае кола тэм і матываў, да якога нязменна вяртаецца коласаўская паэзія.

Разам з тым, рана паэт адчуў, што

якая б цяжкая, непрывабная ні была праца селяніна, але яна адзіная ўмова не толькі фізічнага, а і духоўнага яго існавання. Адсюль і зусім новы ў беларускай літаратуры погляд на мужыка, селяніна, які таму і будзе жыць на свеце, на зямлі, што ён гаспадар і праціўнік, і ён можа прад'явіць да захрыбетнікаў і марнатраўцаў свой рэвалюцыйны рахунак.

Я мужык, а гонар маю,
Гнуся, але да пары,
Я маўчу, маўчу, трываю,
Але скоро заўкаю:
«Стрэльбы, хлопчыкі, бяры!»

Паэзія Якуба Коласа не толькі адмаўляе, але і сцвярджае. Пра Беларусь здаўна бытвала думка як пра край гнілы, забіты, дзе толькі туманы, балоты, грязь і ніякай прыгажосці. Несправядлівую гэту думку трэба было абвергнуць. Адсюль бярэ пачатак непераўзыхадная ў беларускай паэзіі коласаўская лірыка, якая як бы прымусіла ўсіх, хто жыве ў гэтым краі, па-новаму зірнуць на мясціны, прыгажосці якіх раней не заўважалася. На «срэбразонныя ручэй», на Нёман, «светлы, чысты, як з расы», на тое, як «на ўсходзе сонца грае пераліўным блескам, сыпле золата над гаем і над пералескамі». Сотні, тысячы такіх цудоўных імгненняў, малюнкаў адкрыў для нас Колас, не абмінуўшы ніводнай больш-менш значнай правы з жыцця роднай нам прыроды.

Проза Якуба Коласа, гэтак жа як і паэзія, стала зусім новай, непаўторнай з'явай у беларускай літаратуры. У замалёўках, апавяданнях, поўных смеху, лірычнай цеплыні, народнага досціпу пісьменнік цалкам адмаўляецца ад паказу селяніна як спрадвечнага пакутніка, што не бачыць у жыцці ніводнай прасветліны — тэндэнцыі, у значнай меры характэрнай для ўсёй «нашаніўскай» прозы. Гэта быў прынцыповы новы падыход да тэмы селяніна, які парываў з традыцыяй, што найбольш усталявалася ў паэзіі, у тым ліку ў лірыцы самога Коласа. Тэндэнцыя развіцця прозы Якуба Коласа вяла да героя са складаным унутраным жыццём, натурой шырокай, шматграннай, супярэчлівай.

Якубу Коласу было суджана стварыць шэдэўры агромністай мастацкай сілы — паэмы «Новая зямля», «Сымон-музыка», трылогію «На ростанях», — творы, якія выводзілі нашу літаратуру ў шэраг развітых нацыянальных літаратур. Так, адна з вяршынь коласаўскай творчасці, паэма «Новая зямля» пісалася на працягу дваццаці гадоў. Сацыялістычная рэвалюцыя, змаганне за новае, савецкае жыццё абвастрылі сацыяльную думку паэта,

дапамаглі яму глыбей зразумець змест гістарычнай барацьбы за зямлю і волю, непрымірымасць класавых інтарэсаў пана і селяніна, адчуць марнасць ілюзій дробнага сялянства накіонт здабыцця «волі» ва ўмовах капіталістычнага грамадства.

Вобразы Міхала і Антося, намалюваныя Коласам у паэме, належаць да тыпаў найвялікшага мастацкага абагульнення. Нездарма Кузьма Чорны пісаў: «Сярод вобразаў усёй беларускай літаратуры, як манумент узвышаецца трагічны вобраз Міхала з паэмы «Новая зямля». Характар Міхала як бы ўвабраў у сябе самыя істотныя рысы беларускага селяніна з яго цягавітасцю, здольнасцю падпарадкаваць сабе неспрыяльныя абставіны жыцця, верай у лепшую будучыню.

«Новую зямлю» справядліва называюць энцыклапедыяй жыцця беларускага селяніна канца XIX — пачатку XX стагоддзя. Тут сапраўды сказана ўсё пра селяніна. Перад намі свет сялянскага жыцця з яго побытам, працай, радасцямі і нягодамі, буднямі і святамі, духоўнымі і матэрыяльнымі інтарэсамі.

Колас умее паказаць будзённае, застаючыся ў той жа час пісьменнікам-філосафам. У прыватным ён шукае сляды агульнага, у пераходзячым, часовым — вечнага, «бо свет і жыццё многалучны і многавобразны, выключны», правы жыцця «таемна схаваны, цікавы».

Коласаўскі герой, які жыве пад вечным небам, калі не ў думках, то пацучым часта звяртаецца да гэтай бязмернай, бязмежнай высі. Свет паўстае перад ім, поўны загадак, таямнічасці. Філасофская тэма жыцця і смерці, неразганданасці, таямнічасці жыцця развіваецца ў многіх коласаўскіх творах і асабліва ў «Казках жыцця», якія Колас пісаў з малых гадоў да схілу сваіх дзён. Дрэва, жывёліна, расліна — гэта, як і чалавек, таксама асобны свет, са сваімі адметнымі, непаўторнымі законамі. І не толькі жывым здзіўляецца, захапляецца паэт, а і нежывым, бо граніцы між імі не такія строгія, канчаткова не выяўлены, выклікаюць пазытывы пачуцця. Над зямлёй грываць навальніцы, шумяць ветры, плюскочуць хвалямі рэчка, ручай, і гукі, музыка нежывой прыроды вельмі многа гаворыць чалавечаму сэрцу, нараджаючы паэзію:

Не ў адной толькі нашай душы
Зерне ёсць хараства —
Аб ім казку складае ў цішы
Колас нівы, трава.
Не ў адным толькі сэрцы людзей
Іскра прайды гарыць,
Аб ёй песню пяе салавей,
Аб ёй рэчка журчыць.

Асноўная паласа коласаўскай творчасці прыпадае на савецкі час. Паэт шчыра прывітаў Кастрычніцкую рэвалюцыю: яна азначала для яго пачатак народнаўладдзя.

Коласа па справядлівасці можна лічыць летапісцам савецкай, сацыялістычнай эпохі. Яму ў нашай літаратуры належаць прынцыповыя адкрыцці: стварэнне вобраза святомага ўдзельніка Кастрычніцкай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны (апавяданне «Сяргей Карага», апovesць «Дрыгва»), ды і наогул стварэнне характараў актыўна-дзейных герояў (апovesць «На прасторах жыцця», трылогія «На ростанях»).

Якуб Колас лічыў, што духоўныя набыткі працоўнага народа, яго мараль, этыка, бачанне, разуменне ім прыгажосці, асноўных вартасцей жыцця павінны служыць новаму, сацыялістычнаму грамадству. Гэта адзін з галоўных творчых заветаў коласаўскай творчасці.

(Заканчэнне на стар. 6—7).

КНИГАПІС

З ГЛЫБІНЬ НАРОДНЫХ. Зборнік. Мінск, выдавецтва БДУ імя У. І. Леніна, 1982. Сярод выданняў, падрыхтаваных да 100-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа, — гэты зборнік, выпушчаны кафедрай беларускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Адрываецца ён артыкулам С. Алесандравіча «На самым пачатку...». «Час і прастора ў трылогіі Якуба Коласа «На ростанях» — тэма даследавання Т. Шамякінай. Філасофскі аспект паэмы «Сымон-музыка» разглядае В. Каратай у артыкуле «Прага нязбытнага». Паэтыка апавесці «Дрыгва» вывучаецца Л. Прашніковіч («Праза музычнай арганізацыі»). Фальклорная аснова апавяданняў «Назі жыцця» — на гэтым пытанні засяроджвае ўвагу В. Каладзінскі.

Некаторыя аўтары вядуць параўнальны аналіз твораў Коласа з творами іншых пісьмennisнаў. Так, Г. Праневіч у артыкуле «Генетычныя асновы вобразнасці» параўноўвае «Новую зямлю» і «Слова аб палку Ігаравым». А. Шалевава звяртаецца да пытання аб тыпалагічнай судасенасці лірыкі Я. Коласа і А. Пушкіна.

«Другое чытанне для дзяцей беларусаў» Я. Коласа — тэма артыкула М. Яфімавай, а В. Лашкевіч спыняецца на пытанні «Якуб Колас аб дзіцячай літаратуры і дзіцячым чытанні».

«Урок прысвячаецца «Чымгану». У артыкуле Т. Кабржыцкай даюцца парады настаўнікам, як вывучаць гэты верш у школе.

Сярод аўтараў кнігі таксама В. Локун («Духовны вобраз коласаўскага героя»), Л. Тарасюк («Вобраз духоўнага пошуку»), С. Позняк («Пошук чалавека ў чалавеку»), І. Ключановіч («Ад адзінай праўды жыцця»).

«Якуб Колас у італьянскім друку». Гэтае цікавае пытанне асвятляе К. Хромчанка.

Пра ўзаемаадносіны песняра з маладнякоўцамі піша У. Навумовіч, а В. Рагойша расказвае пра вядомага ў свой час літаратуразнаўцу І. Лупалу, які падтрымліваў цесныя сувязі з народным паэтам («Дарагі Іван Капітанавіч»).

Завяршаецца зборнік артыкулам А. Лойкі «Ад назак вечаару, ад песень дудароў...».

А. ВІШНЕУСКІ.

Як прыгадваш цяпер, дык здаецца, Колас быў заўсёды, адвечна. Не матэрыяльнай, не кніжнай, а нейкай духоўнай прысутнасцю. Дакладней скажы — жыў. Як сялянская доля, мудрасць, памкненні. Як вось гэтак: «Ярка на камінку ты прапранчураўскі абутак добра служыў: на працы — асабліва ў лесе ці на балотным сенакосе, а нам, падшыванцам — накольнікам, найбольш на зімовых забавках: калі падмарозіць вадою лапці спадыспаду — ляціш на гэтых ля-

ты прапранчураўскі абутак добра служыў: на працы — асабліва ў лесе ці на балотным сенакосе, а нам, падшыванцам — накольнікам, найбольш на зімовых забавках: калі падмарозіць вадою лапці спадыспаду — ляціш на гэтых ля-

(гэта ўжо — з «Новай зямлэй») расце здзіўленне: як ён, Колас, проста і гэтак пранікнёна змог выявіць характар, душу чалавека сялянскай працы!

«Новая зямля» была хутчэй нашай зямлэй. Тут усё было такое сваё. І шло не чытанне, а пазнаванне — саміх сябе.

Не-не ды і прабліскае думка, што «Новая зямля» — твор пераважна бытавы. Што ж, побыт беларуса выпісаны ў паэме з выключнай, можна сказаць, навуковай дакладнасцю і пераканаўчасцю. Але ж — разам з тым — і з высокай, непараўнанай паэтычнасцю. З праявамі геніяльнага натхнення, дзе, кажучы словамі Бялінскага, «проза жыцця так глыбока пранізала самую паэзію жыцця». «Новая зямля» — твор грунтоўнай філасофскай насычанасці. І філасофія гэта выпрацавана шматвяковым вопытам, жыццём, воляй, марамі і змаганнем за лепшую долю, маральнымі і этычнымі ўстоямі народа. «Новая зямля» — не проста пошук свайго кавалачка поля ці сенажаці, не ўласнага шнурочка, гэта — пошук будучыні, імкненне да святла, да сацыяльнай справядлівасці. У гэтым — яе гістарычная веліч.

Я шчаслівы, што было ў мяне дзве сустрэчы. Адна — з

Якубам Коласам. Народныя пясняры сустрэўся ў Саюзе пісьмennisнаў з тымі, хто рабіў першыя літаратурныя крокі. Канстанцін Міхайлавіч нетаропка, з сялянскай грунтоўнасцю гаварыў (і разам з тым, вучыў), як трэба ўглядацца ў жыццё, як трэба любіць чалавека, каб пазнаць яго і адкрыць для іншых.

Другая сустрэча паказала і расказала — вачамі і вуснамі дзядзькі Юзика — як гэта рабіў сам Якуб Колас, як ён тварыў, як выяўляў у слове людзей і жыццё. Гэта гутарка, спектакль з дэманстрацыяй на мясцовасці ўрыўкаў з «Новай зямлі» можа параўнацца хіба толькі з экскурсіямі, якія вядзе Сямён Гейчанка — дырэктар і аберагальнік Пушкінскага запаведніка ў Міхайлаўскім: радкі і строфы, накладваючыся на жывую натуру, на пейзаж, некалькі асабліваму ажываюць, робяцца адчувальнымі, прысутнымі не толькі ва ўяўленні, але і наяву. Выключны быў чытальнік брат Якуба Коласа — дзядзька Юзік. Захаваў бы ў яго выкананні ўсю «Новую зямлю»...

«Мой родны кут, як ты мне мілы...» — словы народнага песняра ідуць з пакалення ў пакаленне, з хаты ў хату, ад сэрца да сэрца. Ім жыць вечна.

Васіль ЗУЕНАК.

У ХАТАХ І У СЭРЦАХ

смольны корч палае...», дзе бацька пляце лапаць, маці лагае апараты: заўтра — сыну ў школу. Што праўда, хоць і ў халодных і галодных, яшчэ ваенных, сорок чацвёртым і сорок пятым, лапці ў школу не абуваліся (выштукоўваліся каму гумавыя чуні-клеенкі з якой — небудзь аўтамабільнай камеры, каму «драўлянікі» — да зношаных — пераношаных перадкоў сорок — трафейнага ламеру прыцвікоўваліся драўляныя падшвы-дошкі, дзюпчаткам мыліся буркі, — словам, у школу стараліся хадзіць «як людзі»), аднак і гэ-

дзянках з гары, як на крылах...

Дык вось, быў і лапаць, быў і камінак, і збіранне да навукі, і Колас быў, бо прамаўляліся менавіта яго словы: «...не дурэй, вучыся...», «Слухай, што настаўнік гаварыць там будзе...» і, найбольш шчыплівае, «А старанна будзеш, да навукі здатны, — я прадам кароўку і кажух астатні...»

Зразумела, толькі ўжо са школьнай чытанкі, пазней, адкрылася, хто склаў гэты верш, і што завесца ён «У школку». А яшчэ пазней прыйшло ўсведамленне і з кожным годам

КНИГАВЫДАУЦЫ — ЯКУБУ КОЛАСУ

Плэнна і старанна працавалі беларускія кнігавыдаўцы напярэдадні слаўнага юбілею народнага песняра Якуба Коласа. Да 100-годдзя з дня нараджэння паэта ўжо выйшла з друку каля трыццаці кніг, альбомаў і іншай друкаванай прадукцыі.

Удзел у выпуску літаратуры, прысвечанай юбілею, прынялі амаль усе выдавецтвы рэспублікі — «Беларусь», «Мастацкая літаратура», «Юнацтва», «Народная асвета», «Навука і тэхніка», «Вышэйшая школа», «Польмя», выдавецтва БДУ імя У. І. Леніна.

На высокім мастацкім і паліграфічным узроўні выйшаў зборнік вершаў Якуба Коласа «Выбранае» («Мастацкая літаратура», мастак Юрый Герасіменка). Ілюстрацыі да гэтага выдання вельмі паэтычныя, па-філасофску змястоўныя, добра стасуюцца з яго зместам. Гэтаму падначалена і сама графічная манера выканання: просты аловак, тонкая мадуляцыя формы, лаканізм кампазіцыі.

Добрым падарункам вучням і настаўнікам будзе зборнік вершаў беларускіх паэтаў і паэтаў братніх рэспублік, прысвечаных Янку Купалу і Якубу Коласу («Народная асвета», складальнікі М. Барсток, К. Краўцова). Кніжка гэтая выйшла ў падарункавым выкананні. У якасці ілюстрацыі і элементаў афармлення выкарыстаны рэпрадукцыі з лепшых твораў вядучых беларускіх мастакоў: Міхася Савіцкага, Арлена Кашкурэвіча, Георгія Паплаўскага, Васіля Шаранговіча. Кніга якасна надрукавана на Мінскім паліграфічным камбінаце імя Я. Коласа.

Упершыню ў рэспубліцы асобным выданнем выйшаў каларовы альбом «Якуб Колас у творчасці мастакоў» («Беларусь»,

аўтар-складальнік Ю. Карачун). Альбом — гэта своеасаблівае рэтраспекцыя лепшых твораў беларускіх мастакоў розных пакаленняў, прысвечаных народнаму песняру. Тут шырока прадстаўлены творы жывапісу, скульптуры, графікі. Гэта работы народна-мастакоў СССР Заіра Азгура і Міхася Савіцкага, старэйшых майстроў разца і пэндзля Валянціна Волкава, Івана Ахрэмчыка, Аляксея Глебава, Сяргея Селіханова, а таксама мастакоў сярэдняга пакалення Уладзіміра Стальмашонка, Леаніда Дударэнікі, Людвіга Асецкага, Георгія Паплаўскага, Васіля Шаранговіча, Льва Гумілеўскага і іншых.

Аб родных мясцінах, аб жыцці і творчасці народнага песняра расказвае прыгожа аформлены камплект каларовых фотапаштовак, выпушчаны таксама выдавецтвам «Беларусь».

Хутка з друку выйдзе вялікая кніжка выбраных вершаў і паэм Якуба Коласа (выдавецтвам «Мастацкая літаратура») у падарункавым афармленні Г. Паплаўскага. Тут мастак, карыстаючыся вопытам ранейшай работы над афармленнем твораў народнага песняра, стварыў больш паглыблены з пункту гледжання псіхалагічнага раскрыцця вобразаў цыкл ілюстрацый.

На высокім мастацкім узроўні выйшлі дзіцячыя творы паэта: «Савось-распуснік» (мастак Алена Лось), «Міхасёвы прыгоды» (мастак Уладзімір Савіч).

Добры падарунак для замежных юных чытачоў падрыхтавала выдавецтва «Юнацтва». Гэта кніжка выбраных вершаў Я. Купалы і Я. Коласа «Папараш-кветка» ў перакладзе на іспанскую мову К. Шэрмана (мастак Віктар Валентовіч), а таксама кніга Якуба Коласа «Голас зямлі» ў перакладзе на англійскую мову Уолтэра Мэя (мастак Георгій Паплаўскі).

Масавым тыражом выйшлі з друку творы Я. Коласа «Дрыгва» («Мастацкая літаратура»), «На ростанях» («Юнацтва»).

Зборнікі ўспамінаў, кнігі навуковага і літаратуразнаўчага характару аб жыцці і творчасці песняра выпусцілі выдавецтва «Навука і тэхніка», «Вышэйшая школа», БДУ імя У. І. Леніна.

М. ГАНЧАРОУ,
галоўны мастак Дзяржкамвыда БССР.

СЛОВА ПРА КОЛАСА

(Заканчэнне. Пачаток на стар. 5).

Агромная заслуга Якуба Коласа перад беларускай савецкай літаратурай. Калі акінуць у думках зробленае паэтам за паўвека мастацкай творчасці, якая ў асноўных сваіх кірунках развівалася ў савецкі час, то паўстане панарама велічная, вялікая, дзейснай асобай якой з'яўляецца беларускі народ на рашаючых перавалах сваёй гісторыі. Можна відавочна пераканацца ў справядлівасці такой думкі, калі паставіць у адзін рад такіх твораў, як «Новая зямля», «Сымон-музыка», «На шляхах волі», «Вайна вай-

не», «На ростанях», «Дрыгва», «Рыбакова хата», «Адплата» і інш.

Не меншая роля Коласа ў стварэнні літаратурнай беларускай мовы. Бадай, да самага Кастрычніка беларуская мова была пераважна мовай вёскі, хоць і несла на сабе след значнай літаратурнай апрацаванасці. Стылія публіцыстычнага, навуковага наогул не існавала, адсутнічалі многія беларускія словы для выражэння паняццяў, далёкіх ад сялянскага асяроддзя. Усяго гэтага не было, калі Колас прыступіў да працы над палескімі апавесцямі, дзе гавораць і дзейнічаюць не толькі сяляне, а прадстаўнікі самых

розных сацыяльных груп і класаў, у тым ліку, інтэлігенты, чыноўнікі, служкі культуры, гарадскі люд. Можна ўявіць, якую агромністую справу здзейсніў Колас! З незлічомага моўнага багацця народа ён адбіраў самыя яркія, важкія, дакладныя словы, зразумелыя не толькі ў Стоўбцах або Слуцку, вучыў гэтаму моладзь, клапаціўся аб стварэнні даходлівых, высакаякасных падручнікаў, нават сам напісаў «Методыку выкладання роднай мовы».

Усё жыццё Якуб Колас захапляўся геніем Пушкіна. Таму з увагай мы павінны ставіцца да яго прызнання, што «каб не было Пушкіна з яго «Яўгеніем Анегіным», «Медным коннікам», «Вольнасцю» і «Пасланнем у Сібір», «Капітанскай дачкой» і казкам — не было б, напэўна, і маіх паэм «Новая зямля» і «Рыбакова хата», лірыкі і прозы».

Так, эстэтычны, мастацкі свет твораў Якуба Коласа чымсьці вельмі блізкі да свету пушкінскага. Справа, вядома, не ў запазычваннях, перайманнях, не ў про-

сталінейным мастацкім наследванні. Творчасць Якуба Коласа, як і вялікага рускага паэта, прасякнута глыбінным духам народнасці, яна, калі можна сказаць так, сарыентавана на народныя крытэрыі прыгажосці, даброты, гармоніі, заснавана на поўным даверы да духоўнага народнага жыцця, незвычайна шырокая ў сваіх эмацыянальных фарбах і адценнях.

Сотні чалавечых характараў намалюваў Якуб Колас. Сярод іх нямаю адмоўных. Але вялікі беларускі паэт ніколі не закрэслівае чалавека канчаткова. Нават у адмоўных герояў пісьмennisнак умее знаходзіць хоць круцінку добрага, чалавечага, схаванага пад другам нянавісці, ханжаства, неўцтва. Гэтак жа не выдае Якуб Колас індальгенцы на поўную «святасць» станоўчым героям, добра разумеючы, што працэс маральнага ўдасканалення чалавека практычна бясконцы.

Мы прывыклі называць Коласа паэтам зямнога, звычайнага жыцця, эпікам, рэ-

Калі думаеш аб братняй беларускай літаратуры, міжволі пачынаеш параўноўваць яе са сваёй роднай таму, што нашы народы амаль на працягу ўсёй гісторыі былі ў адной дзяржаве, а нашы літаратуры могуць даць мноства прыкладаў вельмі цеснага кантактаў. Гэтыя прыклады і па сённяшні дзень

праву лічыцца манументам, які відаць здалёк, за межамі Беларусі. Буйная і духоўна багатая асоба ніколі не парывае сувязі са сваёй радзімай або мясцінамі, дзе прайшло юнацтва, пастаянна адчувае, дзе яе карань. Усё жыццё Якуб Колас думаў пра Палессе, дзе ён шмат гадоў настаўнічаў. Але

лас, ён перш за ўсё выразнік рэвалюцыйных настрояў, і яго вершы дыхаюць не толькі любоўю да роднай зямлі і чалавека, але і верай у рэвалюцыйную будучыню, упэўненасцю ў тым, што народ вызваліцца ад сацыяльнага і нацыянальнага ўціску. Затое колькі ўрачыстага пафосу ў яго вершах, напіса-

Якуба Коласа была і паэма «Сымон-музыка», дзе ў вобразе галоўнай гераіні можна ўбачыць тыповыя рысы беларускага народа, а ў характары Сымона ўвасоблена таленавітасць беларускага народа, яго жыццёвасць. Прыкметная з'ява і «Рыбакова хата». Падобных да гэтых паэм у літоўскай паэзіі няма, хіба што «Маладая Літва» Майроніса дзесьці да іх набліжаецца. Гэта зноў-такі гаворыць пра унікальнасць з'явы ў беларускай класічнай літаратуры, пра асновы эпічнай паэзіі, якія заклаў Якуб Колас і на якіх цяпер узводзіцца шматгранны будынак беларускай паэзіі. Дваццаць з лішчам год назад на літоўскай мове выйшла анталогія беларускай паэзіі «Плыве па Нёмане песня», потым былі выдадзены кнігі Купалы, Броўкі, Танка, Куляшова, Барадуліна і іншых паэтаў, а нядаўна свет убачылі апавесці Якуба Коласа «На прасторах жыцця» і «Дрыгва». Беларускі чытач пазнаёміўся з літоўскай паэзіяй дзякуючы анталогіі «Галасы сям'і» (1958) і двухтомніку, выдадзенаму некалькі год назад. Надзвычайна высокая цэнічы беларускую класічную літаратуру, уплыў Якуба Коласа і яго сучаснікаў на беларускую і ўсю савецкую літаратуру, мы не можам не заўважыць і таго, наколькі пашырыліся гарызонты беларускага краснага пісьменства, якое яно стала складанае і разнастайнае, як абагацілася на новыя формы, новыя якасці. Знаёмства з сучаснай беларускай літаратурай — гэта знаёмства з самабытным кантынентам нацыянальнай культуры.

Літаратурны музей Я. Коласа.

АРГАНІЗАТАР

Я ўпершыню пазнаёміўся з Якубам Коласам, як і ўсе беларусы, па яго выдатных творах. Ніколі не забуду тое вялікае ўражанне, якое ў школе зрабіла на мяне яго неслышная паэма «Новая зямля». І як жа мне было прыемна і радасна, калі, прыйшоўшы дамоў і раскажаўшы сваёму бацьку пра сваё ўражанне, я даведаўся, што Канстанцін Міхайлавіч і мой бацька з'яўляюцца даўнімі прыяцелямі з самага пачатку XX стагоддзя. Яшчэ ў 1906 годзе яны разам удзельнічалі ў нелегальным з'ездзе настаўнікаў Беларусі, які прыняў рэзалюцыю, накіраваную супраць самадзяржаўя. А пасля гэтага і Канстанцін Міхайлавіч, і мой бацька, Янка Маўр, доўгі час былі пад следствам, падвяргаліся рэпрэсіям.

Я ўспамінаю пасляваенныя гады, калі сувязі паміж нашай сям'ёй і сям'ёй Якуба Коласа яшчэ больш умацаваліся і пашырыліся. Мы парадніліся — мая сястра Наташа выйшла замуж за сына Канстанціна Міхайлавіча Міхася, таго самага Міхася, пра якога Якуб Колас напісаў твор «Міхасёвы прыгоды». Пасля гэтага мы вельмі часта сталі бываць адзін у другога. Канстанцін Міхайлавіч заходзіў да нас, мы бывалі на ўсіх сямейных урачыстасцях. Ніколі не забуду той атмасферы, незвычайнай добразычлівасці, уважання, што панавалі ў доме Якуба Коласа. Асабліва мне запаміналася пачуццё глыбокага і тонкага гумару, якое Канстанцін Міхайлавіч выяўляў у сваіх трапных рэпліках.

Значна пазней, калі я прыйшоў у Анадэмію навук, таксама сутыкнуўся з Канстанцінам Міхайлавічам, але ўжо не як з пісьменнікам, а як з вучоным, як з арганізатарам навукі. У нашай акадэміі фізіка і матэматыка развіваліся вельмі слаба. Доўгі час яны зусім не былі ў ёй прадстаўлены. Першы падраздзяленні фізіка-матэматычнага напрамку ўзніклі толькі ў 1953 годзе. І я, як прадстаўнік фізіка-матэматычных навук (а я быў дэканам фізмата БДУ з таго часу, калі ўніверсітэт наш аднавіўся ў 1943 годзе на станцыі Сходня каля Масквы. Між іншым, сын Коласа Даніла таксама быў у той час дэканам — хімічнага факультэта), звярнуўся з пісьмом да кіраўніцтва акадэміі нанонт таго, што не варта Беларускай рэспубліцы, адной з буйнейшых у Савецкім Саюзе, адставаць па лініі фізіка-матэматычных навук. Павінен сказаць, што не ўсе мяне зразумелі. Былі і такія галасы — маўляў, нам і сельскай гаспадаркі, і літаратуры хопіць... Якуб Колас быў сярод тых, хто разумеў неабходнасць развіцця гэтых навук. Сваім аўтарытэтам ён садзейнічаў арганізацыі падраздзяленняў па фізіцы і матэматыцы ў межах нашай акадэміі. Я магу толькі з вялікай горыччу сказаць — як шнада, што Канстанцін Міхайлавіч не можа цяпер убачыць, як развіліся фізіка і матэматыка ў нашай рэспубліцы.

Фёдар ФЕДАРАУ,
анадэмік АН БССР.

Забываючы

Антанас ДРЫЛІНГА

нас хваляюць, бо мы бачым не толькі асабістае сяброўства асобных мастакоў, але і выяўленне інтэрнацыяналізму. Так, калі шмат якія пралетарскія пісьменнікі ў гады буржуазнага панавання ў Літве працавалі ў Мінску і іншых гарадах Беларусі, у акупіраваным Вільнюсе за свабоду свайго народа змагаліся беларускія пісьменнікі. Пасля аднаўлення Савецкай улады ў Літве (1940 г.) аднымі з першых савецкіх пісьменнікаў, якія наведлі нашу рэспубліку, былі Янка Купала і Якуб Колас. На фотаздымку, які мае цяпер гістарычнае значэнне, мы бачым іх з Л. Гірам, В. Мікалайцісам - Пучінасам, А. Веніславам. Тады былі распрацаваны выдатныя планы супрацоўніцтва, якім, на жаль, не было наканавана збыцця: пачалася вайна...

Час выяўляе, што мае пераходную каштоўнасць, а што — ідзе ў пясок, у небывіцце. Дзесяцігоддзі, не здрабнілі творчую спадчыну Якуба Коласа, і сёння яна па-

гэтая глуш сярод лясоў і балот не была для яго самамэтай: у жыцці Палесса Якуб Колас бачыў адлюстравак жыцця ўсяго беларускага народа. Вось чаму яго творы пра Палессе выходзяць за геаграфічныя і этнічныя рамкі, сталі для нас абагульняючымі творамі мастацтва. Асабліва гэта бачна, калі чытаеш апавесці «У палескай глушы» і «Дрыгва», якія былі ў ліку першых беларускіх мастацкіх твораў гэтага жанру. Творчасць Якуба Коласа, пры ўсёй яе аўтабіяграфічнасці, пры захаванні сапраўдных фактаў, дасягае такога ўзроўню, які даступны толькі вялікаму таленту.

Пісьменнік універсальных здольнасцей, Якуб Колас тым не менш дасягнуў найбольшага ў жанры паэзіі. (Дарэчы, першая кніга яго вершаў, як і першая кніга апавяданняў, убачыла свет у Вільнюсе). Лірыка Якуба Коласа таксама часцей за ўсё звязана з пейзажам і людзьмі роднага краю. Але пра што б ні пісаў Якуб Ко-

ных у гады Савецкай улады!

На жаль, пра вершы Якуба Коласа я пішу, грунтоўчыся на выпушчаным каля дваццаці год назад зборніку «Ой вы, думы, думы...». Зборнік быў выдадзены па літоўску. Крыўдна, але ў нас няма на літоўскай мове самых важных, як мне здаецца, паэтычных твораў Якуба Коласа — яго паэм. Проста здзіўляюць маштабнасць, аб'ём гэтых паэм, разнастайнасць сродкаў мастацкага выяўлення. Адна з буйнейшых яго паэм «Новая зямля» недарма лічыцца нацыянальным беларускім эпсам, у якім усебакова адлюстравана жыццё дарэвалюцыйнай Беларусі. Як нідзе больш тут раскрыты глыбіні народнага духу, створаны жывыя і праўдзівыя характары, паказана сапраўднае гістарычнае асяроддзе і ў той жа час вельмі незвычайна чула апісана прырода Беларусі, у якой паэт бачыць невычэрпную крыніцу высокага характава. Этапнай у творчасці

г. Вільнюс.

Алесь КАМАРОЎСКІ

Калосіца жыта...

Сутарга цені калыша у вокнах...
Мроіцца поле... Задышна...
Не спіцца...
Месяца зырыцца слэзнае вока...
«Лапіку руні пара калосіца...»
Тут, у сталіцы, пад веямі соснаў
Звычайнай сялянскаю, крэўнай,
Болем душы, закалыхваннем
Песціў гадамі пясняр сваё жыта...

К гэтаму дому нясло навальніцы,
Неба не раз перунамі жагнала...
Сосны маглі ад віхур паваліцца,
Жыта ж трывала і сполахі гнала.
Раніца зноў распагоджвала
Сонца над садам выкочвала
Жыта буюла, гайдала лятункі.
Мо ад яго і абралася — Колас?
Кульба у поўдзень прыстане
Вочы агледзяць хмурыну
Думкі,
каменне,
кала...
музеі
пры лаўцы,
ў нябёсах...

«Як там, зірнуць бы, жывуць
мікалаўцы,
Жыта ці родзіць на іх сіняпёсах?
Век выпіналіся, рвалі цярэпенне,
І дачакаліся светлае долі:
Зрынула воля з іх душаў
Ды мнагавата яго шчэ на полі...»
Часта прыходжу сюды... Пры
Кветкамі гэта палына абжыта...
Вочы замружу... —
Струніца, трызінь, калосіца
жыта!

лістам. Гэта, вядома, правільна. Але Колас, як і кожны магутны талент, не месціцца ў рамках і вызначэннях. У той самай рэалістычнай «Новай зямлі», не кажучы пра рамантычную ў сваёй аснове паэму «Сымон-музыка», колькі такіх вострых узвышаных, рамантычных, поўных чарадзейнай сілы і характава малюнкаў і карцін:

Зварот пары, знікненне лета...
То — водгулле душы паэта,
То — смутны вобраз развітання,
То — струн дрыгучых заміранне,
Натхнёнай песні жаль сардэчных,
Жыцця і смерці сымбаль вечны!
І люб і смуцен час прыгоды,
Калі душа ўсяе прыроды
З тваёю злучыцца душою
У адным суладдзі і настроі!
І ты маўчыш, маўчаць і далі,
Як бы ў адной агульнай хвалі,
У адной асветленай галіне
Жыццё злучыла свае плыні,
І бег свой вечны прыпыніла
І неба пар свой адчыніла...

Якуб Колас — пісьменнік надзвычай шырокага дыяпазону. Яго чулая душа адгуквалася на ўсё: на вясёлае і сумнае ў жыцці, на камічнае і трагічнае, на ўзвышанае і будзённае. Ён бездакорна, лепей, чым хто-небудзь іншы ў беларускай літаратуры, валодае гумарам, яго творы чытаюць з эстрады самадзейныя і прафесійныя артысты, выклікаючы ў аўдыторыі выбухі добрага смеху, і ён жа напісаў самыя багатыя на філасофскі роздум у беларускай літаратуры творы — паэму «Сымон-музыка», «Казкі жыцця», трылогію «На ростанях».

Бывалі ў нашай літаратуры моманты, калі ўзнікала патрэба крытычнага ўмяшання ў бягучы літаратурны працэс, аўтарытэтаная ацэнкі некаторых твораў, шляху развіцця таго ці іншага пісьменніка. Колас не ўхіляўся ад ролі крытыка, нават у тым выпадку, калі ўжо вядомаму, прызнанаму пісьменніку трэба было сказаць у вочы горкую праўду.

Яму пісалі сотні людзей і да апошняй хвіліны жыцця ён на гэтыя лісты адказ-

ваў сам, і не толькі адказваў, а па дэпутацікам і чалавечым абавязку дапамагаў сваім шматлікім карэспандэнтам словам і справай, узбуджаў перад савецкімі, партыйнымі органамі тых ці іншых пытанні, дамагаючыся іх вырашэння. Такі наш Якуб Колас.

Сёння, на парозе святкавання 60-годдзя СССР, не лішне сказаць, што Якуб Колас быў прыкметнай, выдатнай фігурай усёй шматнацыянальнай савецкай літаратуры, песняром дружбы народаў, перакладчыкам з моў народаў СССР. Агромністы яго ўплыў на літаратуру Беларусі. Стваральнік «Новай зямлі», трылогіі «На ростанях», апавесцей «На прасторах жыцця» і «Дрыгва», выдатнай лірыкі, апавяданняў заклаў усе асноўныя плацдармы, з якіх беларуская літаратура рушыла на заваёвы новых мастацкіх рубяжоў.

Пластычнасць, рэльефнасць коласаў-

скіх вобразаў, глыбокая народнасць, маральная чысціня як асноўны крытэрыі ўчынкаў і паводзін герояў, празрыстасць, мяккая акварэльнасць пісьма, аптымістычны пагляд на свет — вось такія паўстаюць творчыя запаветы нашага вялікага мастака.

Мастацкая творчасць Коласа здзіўляе незвычайнай эпічнай шырынёй, выключна глыбокім пранікненнем ва ўнутраны свет чалавека, высакароднасцю, вышэйняй маральных патрабаванняў як асновай жыцця чалавечага грамадства. Здзіўляючае разуменне глыбін народнага жыцця, народнай душы, мовы народа, прастата, яснасць мыслення — усе гэтыя якасці не могуць не прыцягваць да Коласа яго літаратурных нашчадкаў.

Сапраўдная паэзія бессмяротная. Якуба Коласа чытаюць і любяць. Кнігі яго разыходзяцца ў дзесятках і сотнях тысяч экзэмпляраў. Якуб Колас дапамог роднаму народу адчуць сілу, веліч, духоўнае багацце. Ён будзе заўсёды з народам.

З фоталетапісу
песняра

К. М. Міцкевіч (Якуб Колас) у час вучобы ў настаўніцкай семінарыі. 1902 г.

У царскай арміі. 1914 г.

У 20-ыя гады.

У час работы ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце. 1926 г.

1947 г.

МОЙ РОДНЫ КУТ!

Якуб Колас увайшоў у маю свядомасць з першымі беларускімі кнігамі ў дваццатыя гады. Уголас чыталіся купалаўскія вершы і паэмы «Курган», «Бандароўна», коласаўскія «Сымон-музыка» і «Новая зямля». Шчырыя паэтычныя радкі коласаўскіх паэм запаміналіся з першага чытання. Як перажывалі мы прыгоды Сымона, колькі пацехі і замілавання прыносілі нам раздзелы «Новай зямлі», асабліва, калі яны чыталіся на вечарах з падмостваў сцэны. Найбольшае замілаванне выклікалі тыя раздзелы, у якіх Колас з уласцівай яму непасрэднасцю глыбока праўдзіва апісвае сялянскі побыт з яго нечаканасцямі і прыгодамі. З ранніх юнацкіх гадоў паэт авалодаў нашымі сэрцамі, мы паверылі яго мастацкаму пяру. Ён стаў для нас не толькі вялікім паэтам нашай роднай літаратуры, але і душэўна блі-

кім чалавекам, нашым «дзядзькам», як у тыя гады любілі называць пажылых і асабліва паважаных людзей. Але міналася дзіцячае, юнацкае ўспрыманне свету, узнікала неабходнасць другога чытання яго тварэнняў, неабходнасць раскрыцця іх глыбінных сацыяльна-філасофскіх пластоў творчасці. Яе ідэйны змест, яе філасофскі падтэкст — у вобласці праблем, звязаных з лёсам беларускага сяліна. Чалавек і Зямля — тая вечная праблема, якая неабдымнай глыбінай ляжыць як у аснове паэмы «Новая зямля», так і ў аснове ўсёй творчасці паэта. Ці не ў гэтых адносінах чалавека — земляроба да карміліцы зямлі тоіцца глабальная экалагічная праблема захавання зямлі. Зямля ва ўсіх яе аспектах — гэта святая святых творчасці Якуба Коласа. Гэта акалічнасць дае

права назваць паэта вялікім выразнікам імкненняў і спадзяванняў беларускага народа. У гэтым сіла коласаўскага рэалізму і яго народнасць.

Лёс наканаваў Якубу Коласу разам з яго вялікім спадарожнікам Янкам Купалам падняць сцяг адраджэння нацыянальнай культуры і пераможна пранесці яго ў наша сацыялістычнае сёння. Роля Якуба Коласа і Янкі Купалы ў развіцці беларускай нацыянальнай культуры нагадвае ролю Пушкіна, Шаўчэнкі ў развіцці рускай і ўкраінскай нацыянальных культур. На сціплым беларускім літаратурным ландшафце XIX стагоддзя раптам узбуяла плеяда песняроў беларускай зямлі на чале з такімі гігантамі як Якуб Колас і Янка Купала. Гэта яны ўзбагацілі ачужаную Дуніным — Марцінкевічам галерэю нацыянальных характараў, якія ўвайшлі ў свядомасць кожнага культурнага чалавека. І цяпер цяжка ўявіць сабе культурнае жыццё беларуса без творчасці Янкі Купалы і Якуба Коласа. Яно было б намнога бяднейшым, яму недастала б вельмі важных у жыцці мастацкіх каштоўнасцей. Магчыма, і іншымі шляхамі пайшло б і развіццё літаратурнай мовы. Мы гаво-

рым пра Якуба Коласа і Янку Купалу як пра стваральнікаў беларускай літаратурнай мовы. Яны надалі мове сваіх гаворак функцыю літаратурнай мовы. Такое пад сілу толькі вялікім майстрам слова, мова якіх стала эталонам для пераймання, мову якіх захицелася вывучаць. Здарылася так, што і Янка Купала і Якуб Колас нарадзіліся ў мясцінах Міншчыны вельмі блізкіх па гаворках. Народныя песняры як бы дапаўнялі адзін аднаго і гэтым падвойвалі сілу свайго ўплыву ў працэсе фарміравання літаратурнай мовы.

Але не толькі мастацкім словам пракладваў дарогу Якуб Колас літаратурнай мове. Вядомы і яго ўдзел у распаўсюдцы мовазнаўчых пытанняў. Успамінаецца вельмі карысны ўдзел Канстанціна Міхайлавіча ў справе нармалізацыі граматычных і правапісных пытанняў у перыяд рэдагавання «Руска-беларускага слоўніка» і працы над рэформай правапісу, якая праводзілася пад яго непасрэдным кіраўніцтвам. Кожнае пасяджэнне Камісіі было найкарыснейшым семінарам для нас, маладых супрацоўнікаў. Мы слухалі жывога Коласа.

Мікола ЛОБАН.

Галіна ВІГУРСКАЯ

Тры векапомныя юбілейныя даты сышліся ў адным сёлетнім годзе: шасцідзесяцігоддзе ўтварэння ССРР, тысячацісотгоддзе Кіева — маці гарадоў рускіх — і стагоддзе з дня нараджэння народных песняроў Беларусі Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Купала і Колас нямаю зрабілі для папулярнага ўкраінскіх пісьменнікаў, яны нязодзілі масты паміж нашымі народамі. Беларускія песняры былі знаёмыя і сябрвалі, перакладаў творы такіх нязых паэтаў і празаікаў, як Паўло Тычына, Максім Рільскі, Уладзімір Сасюра, Астас Вішня. Яны былі ініцыятарамі здання і перакладчыкамі твораў нашага Кабзара на беларускую мову. На VI Шаўчэнкэўскім пленуме праўлення Саюза пісьменнікаў ССРР у Кіеве і Каневе ў маі 1939 года Купала і Колас у сваіх зыступленнях многа і цікава расказвалі пра любоў беларускага народа да Кабзара, пра глыбокія карані дружбы нашых братніх народаў, пра іх святлую будучыню.

У сваю чаргу ў украінскія літаратары, асабліва Максім Рільскі, Уладзімір Сасюра, Тарэн Масэнка, шмат зрабілі для знаёмства ўкраінцаў з беларускай культурай і літаратурай. Усё гэта мацавала пачуццё сімпатыі да «сіяньскай сястры Беларусі» як называў яе Уладзімір Сасюра.

Мяне яшчэ да вайны збыла перакладчыцка праца, у прыватнасці пераклады з беларускай мовы. Тады мне дзодзілася бываць на поўначы Чарнігаўшчыны, у Любечы, заслухоўвацца меладычнай беларускай гаворкай. У пасляваенныя гады я з захапленнем узялася за гэтую справу, тым больш што перакладанне тады набыло ў нас шырокі размах. Дзя-

куючы таму, што лепшыя ўзоры іншамовных твораў загучалі па-ўкраінску, наш чытач і глядач атрымаў магчымасць праз кнігі, тэатр, тэлебачанне бліжэй пазнаёміцца з жыццём братніх рэспублік. Пераклады спрыяюць глыбокім інтэрнацыянальным сувязям паміж народамі Савецкага Саюза.

Большасць лепшых твораў паэзіі, прозы і драматургіі беларускіх аўтараў ужо загучала па-ўкраінску ў перакладах вядомых нашых паэтаў, празаікаў і перакладчыкаў-прафесіяналаў.

Мне давялося пачынаць сваю перакладчыцкую дзейнасць з некалькіх моў — балгарскай, польскай і беларускай. Аднак неўзабаве я зразумела, што спецыялізацыя на адной пэўнай літаратуры дазволіць дамагчыся большага. Тут можна цалкам аддацца вызучэнню гісторыі, культуры, побыту, звычаяў, прыроды краю, старажытнасцей бываць там, услухоўвацца ў жывую народную гаворку, больш чытаць аб мове, з якой перакладаеш, раіцца з пісьменнікам, над творами якога прадуеш, — усё гэта для перакладчыка — прафесіянала мае немалае значэнне, дапамагае захваць індывідуальнасць персанажаў твора, яго стыль, перадаць самабытнасць самога аўтара, своеасабліваць яго мовы, мастацкую адметнасць.

Менавіта так я і пачала працаваць над перакладам трылогіі Якуба Коласа «На рэстанях».

У свой час я чытала апошняю частку трылогіі ў часопісе «Польмя», але, калі тэр выйшаў асобнай кніжкай у новай рэдакцыі, ён здаўся мне яшчэ больш значным, важным, і я адчула, якую адказнасць бяру на сябе, рыхтуючыся да перакладу на ўкраінскую мову

гэтай эпопеі беларускага класіка.

Перш за ўсё я пачала наздаваць Мінск, знаёміцца з беларускімі пісьменнікамі, чытаць іх творы і пакрысе перакладаць іх для нашых часопісаў і радыё. Пераклала п'есу Вітэля Вольскага «Дзед і Жораў» для ляльнага тэатра, камедыю Кандрата Крапівы «Хто смяецца апошнім», якую паставілі 26 тэатраў Украіны, драму Якуба Коласа «Вайна вайне», надрукаваную Дзяржлітвыдам Украіны яшчэ ў 1956 годзе.

Адно што мне так і не пашчасціла ніводнага разу сустрацца з Канстанцінам Міхайлавічам: ён ужо цяжка хвэрэў і раз за разам апынаўся ў бальніцы або ў санаторыі. Істотную дапамогу пры ўдакладненні розных рэалій аказваў мне ў час перакладу трылогіі Максім Лужанін — мой беларускі слоўнік быў тады яшчэ вельмі абмежаваны.

Нарэшце, не раз і не два праштудзіраваўшы твор з алоўкам у руках, я ўзялася за пераклад. Месяц за месяцам я мела шчасце амаль на працягу года быць у творчым кантакце з непераўздыдзеным майстрам беларускай прозы. Прышлося бліжэй пазнаёміцца і з гісторыяй Беларусі тых часоў, і з этнаграфіяй, каб лепш спазнаць глыбіню душы кожнага з герояў трылогіі, зразумець іх парызнікі да светлай будучыні, каб праўдзіва данесці да ўкраінскага чытача карціну жыцця братняга народа на пачатку XX стагоддзя.

Трэба было трапіць знайсці адпаведныя на ўкраінскай мове сродкі для раскрыцця мастацкага багата трылогіі, пры перадачы ўласных імён і назваў паслядоўна трымацца прынцыпу іх фанетычнага ўтварэння. У творы можна налічыць адных толькі прыказак і прымавак каля двухсот, і ўсе іх трэба было перакласці так, каб яны загучалі па-ўкраінску, не страчваючы пры гэтым сваіх сэнсавых адценняў і значэння. А якія тэм чароўныя апісанні прыроды!

Наш класік Максім Тадэзіч Рільскі, выступаючы некалі на секцыі перакладаў, казаў, што «...перакладчы з блізкіх моў намнога цяжэй, бо лёгка можна дапусціць недакладнасць, бо блізкія мовы даволі часта маюць словы аднолькавага гучання, але не аднолькавага значэння». Так вось і мне даводзілася прыдзірліва

ўдумвацца ў кожнае слова, у кожны сказ, бо, напрыклад, беларуская «краска» — гэта не «фарба» ці «барва», а «квітка».

Трылогія Якуба Коласа ўтрымала на Украіне ажно тры выданні, і гэта найлепш свядчыць пра значэнне і папулярнасць твора беларускага класіка. Першае выданне ўбачыла свет у 1958 годзе. Але яго ўжо не дачкаўся слазуты аўтар, народны паэт Беларусі, рэдактар першага беларускага выдання «Кабзара» Тараса Шаўчэнкі, прадстаўнік беларускага народа на вэкапэмным свяце — 300-годдзі з дня ўз'яднання Украіны з Расіяй. Глыбокая туга і скруха агарнулі мяне, стала так горка, што Якубу Коласу не давялося пачынаць сваю трылогію на ўкраінскай мове.

Другое выданне «На рэстанях» выйшла на Украіне ў 1970 годзе ў сэрві «Вытокі дружбы» трыццацітысячным тыражом, але і першы, і другі раз выданне разышлося імгненна, ужо праз некалькі месяцаў кнігі нідзе нельга было купіць.

Трэцяе выданне, юбілейнае, выйшла зусім нядаўна п'яцідзесяцітысячным тыражом, і я ўпэўнена, што і гэтым разам кніга хутка разыдзецца, бо гэта ж настольны падручнік кожнага педагога: трылогія можа быць гістарычным падручнікам у вывучэнні дэразалодчай «ускраіны» царскай Расіі, якой лічылася некалі Беларусь.

Мне не даводзілася перакладаць творы Янкі Купалы, бо гэта лепш за мяне збылі паэты, але я мела шчасце перакладаць эповесць Зінаіды Бандарынай «Ой рана на Івана» — пра дзіцячыя і юнацкія гады Купалы, пра яго сталенне і фарміраванне як паэта. Пераклала і эповесць Сцяпана Александровіча «Ад роднае зямлі» пра Якуба Коласа. Абедзве аповесці былі выданы ў нас пад адной вокладкай для дзяцей сярэдняга школьнага ўзросту. Другім, юбілейным, выданнем у 50 тысяч экзэмпляраў кнігу выпусціла выдавецтва «Веселка». Цяпер і наш юны чытач мае магчымасць пазнаёміцца з нялёкім дзіцінствам і фарміраваннем светлагляду народных паэтаў Беларусі, якія нарадзіліся ў адзін год і ўсе жыццё былі нястомнымі песнярамі свайго занябаннага некалі краю.

...Не асобны які твор, не толькі п'есы, а менавіта — Коласа з яго «Новай зямлэй», «Дрыгвой», «Сымонам-музыкам», «На ростанях»... Гэтага ніколі не забывае наша сцена. У свой час спектаклі «Вайна вайне» і «У пушчах Палесся» адкрылі новыя далягляды для творчага развіцця тагачаснага Другога БДТ.

хоць аўтар чакаў...

Так, не пачатковец, а прызнаны аўтарытэтыны пісьменнік Якуб Колас чакаў, што сцена заўважыць штосьці вартае ўвагі ў ягоных эскізах да п'есы. Канстанцін Міхайлавіч успамінаў: «Напісаўшы першы акт, я змясціў яго ў часопісе «Польмя»... Ужыў некаторую аўтарскую хітрасць, мне проста хацелася закінуць вудачку і паглядзець, ці торкне на маю прыманку які-небудзь тэатральны лешч. «Калі торкне, — разважаў я, — то гэтым самым

Коласа на сцэне Другога БДТ.

Як хораша раскрыліся на новым літаратурным матэрыяле акцёрскія таленты Паўла Малчанова, Цімоха Сяргейчыка, Аляксандра Ільінскага, Раісы Кашэльнікавай, Зінаіды Канапелькі, Марыі Бялінскай! Рэжысёр В. Дарвішаў адчуў, што персанажы Я. Коласа абуджаюць у выканаўцаў роляў нейкія глыбока асабістыя ўспаміны і асацыяцыі, і даў сваю імпровізацыйную праяву акцёрскага тэмпераменту. Напрыклад, Ц. Сяргейчык «перанёс»

тар назваў мяне імем свайго героя — дзедам Мікітам, прызнаючы, што на сцэне быў жывы чалавек, можа, такі, якога ён бачыў, калі пісаў п'есу. Шчыра нажучы, я тады і не паспеў сказаць яму, што гэта яго, пісьменніцкая заслуга ў нашым поспеху. Бо наогул драматургічнае багацце Коласавых п'ес — невычэрпае. Асабліва моўная крыніца...»

Я спасылаюся на меркаванні і ўражанні ўдзельніка спектакля «Вайна вайне», каб мы, практыкі тэатра і крытыкі, падумалі ўдзячна пра Я. Коласа і самакрытычна — пра саміх сябе. Уявіце сабе, колькі здобіткаў магло б мець сцэнічнае мастацтва, калі б у 1925 г. тэатральныя дзеячы «торкнулі» б тую п'есу «Забастоўшчыкі!» Трэба быць больш уважлівымі і дапытлівымі да таго, што стварае мастак-сучаснік. Не варта адмахвацца і ад манускрыптаў, якія выглядаюць яшчэ толькі эскізам да мастацкага твора. Увага сцэны заахвочвае літаратара да драматургічнай дзейнасці. Гэта пацвердзіў далейшы лёс Коласа-драматурга: пасля прэм'еры «Вайны...» — неўзабаве і «Дрыгва» ажывае на падмостках, Другі БДТ запрашае глядача на спектакль «У пушчах Палесся».

Зноў дадзім слова ўдзельніку спектакля — народнаму артысту СССР П. Малчанаву. У сваёй кнізе ўспамінаў, якую цяпер рыхтуе да выдання выдавецтва «Мастацкая літаратура», ён пісаў:

«Канстанцін Міхайлавіч інсцэніраваў для нас сваю апошнюю «Дрыгву» пад назвай «У пушчах Палесся». Набліжалася 20-я гадына Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі. Твор Коласа па значнасці тэмы, па маштабнасці і сваіх мастацкіх якасцях як нельга лепш падыходзіў да слаўнай даты. Рэжысёр В. Дарвішаў і таленты тэатра радасна і старанна працавалі над новым спектаклем.

Прэм'ера адбылася ў кастрычніцкія дні 1937 года. Колас зноў прысутнічаў на прэм'еры, глядачы горача прынялі аўтара і наш спектакль. Выдатна ігралі акцёры А. Ільінскі, Р. Кашэльнікава, Ц. Сяргейчык. Я выконваў яра напісаную ролю маладога партызана Дарвідошкі. І тут, як і ў ролі Шышлы ў спектаклі «Вайна вайне», я тое-сёе дадаў ад сябе. Дарвідошка ў спектаклі стаў зусім камядзінным персанажам. Я заўсёды, дзе толькі была магчымасць, насычаў свае ролі спевамі, музыкай. І мой Дарвідошка быў запялялам у атрадзе, весяліў партызан сваімі жартамі, смешнымі выхадкамі.

На адным са спектакляў, у сцэне, калі партызаны захопліваюць панскі маёнтак, мне трапіў у рукі раскошны дамскі чорны веер. Я скапіў яго, яшчэ дакладна не ведаючы, як яго выкарыстаць. Але вось паны былі арыштаваны, яны праходзілі лаўшчужым праз усю сцэну. У гэты момант з шумам ад-

крывалася вялікае акно панскага палаца. Дарвідошка з'яўляўся ў акне ва ўвесь рост, з вінтоўнай за плячымі, у хвацка заломленай фуражцы і пёў услед адыходзячым ворагам гразліваю прыпеўку...

Затым нечакана вымаў з-за спіны чорны веер, раскрываў яго і абмахваўся.

Ну, вядома, выбух смеху ў зале, апладысменты... Колас сардэчна павіншаваў нас, знайшоў для кожнага цёплае слова. Асабліва рад ён быў поспеху А. Ільінскага ў ролі дзеда Талаша, дзянаваў Ц. Сяргейчыку, які стварыў незвычайна каларытную фігуру нанаірада Саўні Мільгуна. Ён абняў Сяргейчыка і ўсё прыгаворваў: «Савачка мой...»

Мяне ён павіншаваў па-слаб-роўска і сказаў смеючыся: «Ну, вы малайчына, вы расвіцелі і абагацілі майго Дарвідошку. Я б сам да гэтага не дадумаўся...»

Такіх водгукаў пра плённую творчую садружнасць сцэны з драматургіяй Коласа, пра творчую асабуду ад сустрэчы акцёра-мастака з сапраўды псіхалагічна заглыбленым, як кажуць, ролевым матэрыялам, з зіхатлівым і трапным словам захоўваюць перыядычная прэса і мемуарыстыка многа. Есць сведкі сапраўды творчых адкрыццяў, зробленых у розныя часы пры пастаноўцы і п'ес Коласа, і розных інсцэнізацый. Сёння вы можаце паглядзець «Сымона-музыку» ў коласаўцаў, у выкананні ансамбля пантатымы «Рух», у ляльчым тэатры. На оперных падмостках — «Новая зямля». Помнім мы і спектакль «Навальніца будзе» паводле трылогіі «На ростанях», багаты на адметныя работы Ф. Шмакава і Г. Арловай, М. Федароўскага і М. Яроманкі, Б. Левіна і А. Шэлегі, з такім гратэскным цэльшынскім дзікам незабыўным Аляксандрам Ільінскім...

Гістарычныя вехі тэатра.

Ніхто не будзе аспрэчваць бяспрэчную, відавочную ісціну: сёння ставіць і іграць п'есы Я. Коласа так, як гэта рабілася сорак пяць гадоў назад, нерацыянальна і немагчыма. Паэтычны «ключ», які так хораша і натуральна «адкрывае» сцэнічную прыгажосць «Сымона-музыкі» ў пастаноўцы В. Мазынскага ў коласаўцаў, падказвае і даводзіць: вобразна-метафарычнае ўвасабленне калізій і вобразаў, напісаных аўтарам і ў манеры псіхалагічна-бытавога тэатра, плённае. І — пажаданае. У гэтым напрамку, мабыць, і пойдзе далейшае асваенне коласаўскай драматургічнай спадчыны. Толькі б не забывала наша сцена «торкацца» да гэтага скарбу!

Барыс БУР'ЯН.

Тэатр вайны Коласа...

Не адразу сцена адчула глыбіню яго творчых пошукаў, такіх блізкіх да традыцый рэалістычнай літаратуры. Калі яшчэ першыя вопыты Коласа-драматурга, якія сам ён лічыў «малазначнымі» («Антось Лата», «На дарозе жыцця») прыцягвалі ўвагу аматарскіх і блізкіх да прафесійных тэатральных калектываў, то першы сур'ёзны яго намер выступіць на драматургічным попрышчы, на жаль, не звярнуў на сябе ўвагу рэжысуры і акцёраў. Калі з-пад пера Я. Коласа выходзілі старонкі п'есы «Забастоўшчыкі», ніхто не заўважыў, што ў нашым мастацтве рабілася першая спроба даць дакументальна-мастацкае аднаўленне гістарычнай падзеі — нелегальнага з'езда беларускіх настаўнікаў у вёсцы Мікалаеўшчына ў 1906 г. Пісьменнік рабіў разведку ў надзвычай цікавым жанры — мастацкі пратакол, захоўваючы рэаліі пэўных падзей і абрысы іх сапраўдных удзельнікаў, малое чалавечыя вобразы, сплятае ланцуг эпизодаў, блізкі да сюжэта ў распаўсюджаным разуменні тэрміна, адбірае з жывой мовы маляўнічыя моўныя фарбы. Калі пазней на нашай сцэне з'явіліся спектаклі «Канстанцін Заслонаў» А. Маўзона, «Гэта было ў Мінску» А. Кучара, «Брэсцкая крэпасць» К. Губарэвіча, мы ўспомнілі выток такіх творчых пошукаў. Ды толькі «Забастоўшчыкі» так і засталіся фактам літаратурным,

ён заахвоціў мяне на далейшую работу».

Як вядома, «лешч» такі не знайшоўся. Ніхто на Коласаву драматургічную «прыманку» не торкнуўся. Толькі сёлета тэатр Беларускага радыё паставіў па «Забастоўшчыках» спектакль, які прагучаў у эфіры, выклікаўшы цікавасць слухачоў.

Што было б, калі б тады, у 1925 годзе, паміж сцэнай і Я. Коласам замацаваўся б творчы кантакт, тая садружнасць, без якой ні сама драматургія, ні тэатральнае мастацтва развівацца не могуць? Думаць ды гадаць пра гэта «было б» — занятак, вядома, марны. Ды штосьці важнае, перспектыўнае было тады згублена. І гэта ішчасце, што Я. Колас «дараваў» такую крыўду тэатру і даў сцэне творы, якія пазначылі этапныя работы ў біяграфіі асобных артыстаў і ўсяго калектыву Другога БДТ, які цяпер носяць такое пачэснае імя — Беларускі дзяржаўны акадэмічны драматургічны тэатр імя Якуба Коласа!

Сёння важна помніць, што рэжысура тады карысталася сучаснымі для свайго часу сцэнічнымі сродкамі, каб паглыбіцца ў жыццёвую сутнасць адлюстраваных аўтарам падзей і характараў, кідка і маляўніча раскрыць народную паэтыку гэтага мастацтва, тэмпераментна і ёміста спалучыць «інтрыгу» з сацыяльным даследаваннем канфліктаў.

«Вайна вайне». Першы твор

на сцэну жыццёвыя абставіны з уражанняў ад провадаў на фронт навабранцаў на Каломненскім вакзале ў 1915 г. Кісет, які жанчына дорыць каханаму... Песня, што рвецца з грудзей стогнам... Шэры шынель, які на хлапечых плячах нібы яшчэ скаваньня крылы... Колькі было раскідана па спектаклі такіх дэталей, зямёных тагачаснаму глядачу! Яшчэ і таму гарачымі апладысментамі сустракаліся і агульны пафас сцэнічнага відовішча, і самыя маляўнічыя яго акцэнтывы. У маіх запісах гутарак з народным артыстам БССР Ц. Сяргейчыкам захоўваецца такое яго прызнанне:

«Назаўжды незабыўным застаецца дзень прэм'еры на нашай сцэне спентакля «Вайна вайне» 11 студзеня трыццаці сёмага года. Апладысменты ўспыхвалі так часта, што здавалася, быццам мы, выканаўцы, нават «пераціскаем», каб узрушыць залу. А сакрэт быў у іншым — на сцэне віравала само жыццё. І мова самавітан, па сцэнічнаму дакладная і лапідарная, маляўнічая, малявала характар чалавеча асветленым непаўторным псіхалагічным святлом.

Памятаю, як мой герой дзед Мікіта, выправіўшы на вайну «цароў з царамі» дарагіх яму і родных, заставаўся адзін з маленькім унукам, асірацелым. Стрыміваючы слёзы (такі настрой агортваў тады мяне як выканаўца), гаворыць ён залу: — Пагналі нашых саколікаў... Куды?.. Чаго?.. Нашто?!

Наступіла цішыня. Напружаная. Непарушная. А пасля — выбух апладысменту.

Колас у антракце падышоў да мяне і сказаў: «Ну, дзякуй табе, дзедка Мікіта, напалкаўся я...» Якая гэта высокая ацэнка! Аў-

Назір САФАРАУ

ЧАС ВЯЛІКІХ ВЫПРАБАВАНАННЯЎ

Сустрэчы іншы раз становяцца расстаннем. Толькі што пазнаёміўся з чалавекам, адчуў цяпло сяброўскага поціску рукі, а лёс ужо прыспешвае са сваім няёмальным «бывай». Так здарылася і ў мяне ў той незвычайна суровы, бязлітасны час, які завецца вайной. Зрэшты, калі б не было вайны, не адбылася б і тая сустрэча, якой суджана было ўвайсці ў маё жыццё важнай падзеяй.

Ташкент прыняў у свой братэрскі дом амаль увесь цвет савецкай літаратуры. Імёны тых людзей, калі іх толькі пералічыць, маглі ўпрыгожыць любую анталогію паэзіі або прозы нашых дзён. Усеагульнае гора і ўсеагульны цяжар прынёс з сабою ў Ташкент кожны, але гэта агульнае па-рознаму адбілася ў абліччы таго або іншага пісьменніка. Мяне тады здзівіла тужліва стрыманасць,

мужны спакой Канстанціна Міхайлавіча. Я ведаў, што ён з Беларусі, залітай крывёю, зруйнаванай і спаленай, пакутуючай пад фашысцкім ботам, і разумее, як яму цяпер нялёгка. Але ні ценю болю ў вачах! Ясны, засяроджаны позірк і нейкае добрае святло ў вачах. Я і не ведаў, што і ў іншы час погляд Канстанціна Міхайлавіча быў такі. Мудры чалавек, які шмат перажыў, павінен быць добрым.

У сорак другім годзе мяне абралі сакратаром партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў Узбекістана, і я па сваіх абавязках сышоўся бліжэй з пісьменнікамі, эвакуіраванымі ў Ташкент. Дом саюза на Першамайскай вуліцы стаў родным домам для нашых літаратурных братаў. Яны прыходзілі сюды раніцай, а пакідалі яго позна ўвечары. Тут бачыліся, даведваліся аб навінах,

слухалі зводкі Саўінфармбюро, абмяркоўвалі становішча на франтах. Тут і працавалі. Памяшканне было цеснаватым, аднак заўсёды знаходзіўся куточак, каб пабыць аднаму, флякон з чарнілам і аркуш паперы. Напісанае дома або тут, у саюзе, адразу ж чыталася ўголос і становілася набыткам усяго атрада эвакуіраваных.

Я назваў братаў нашых па прырада-дам. Іх можна было назваць і батальёнам. Пісьменнікі знаходзіліся ў страі і вялі бой з ворагам, хоць фронт быў далёка, за некалькі тысяч кіламетраў ад Ташкента. Кожны новы верш, звернуты да байцоў або працаўнікоў тылу, адразу ж накіроўваўся ў рэдакцыю і ішоў у набор. Артыкулы Аляксея Талстога, Мікалая Пагодзіна, Барыса Лаўранова па тэлеграфе перадаваліся ў «Правду» і «Известия». Мы іх чыталі ўжо надрукаванымі.

Я ніколі не бачыў, каб Канстанцін Міхайлавіч працаваў у саюзе. Якуб Колас, гаварылі нашы сябры, творчыч на адзіноце, дзе-небудзь у засені ліп, такіх дарагіх яго беларускаму сэрцу. Не ведаю, ці так гэта было. Ліпы ў Ташкенце растуць толькі на Гогалеўскім бульвары, які недалёка ад саюза. Магчыма, творыў ён пад ліпамі, але народу там было заўсёды так многа, што ні аб якім адзіноцтве і думаць не даводзілася. Бліжэй быў парк імя Тэльмана. У парку і дрэвы розныя раслі, і ціхіх мясцін бы-

ло дастаткова. Зрэшты, ні таго ні другога сцявяджаць не бжурсы. Ведаю толькі, што ў саюз ён прыходзіў з гатовымі вершамі. Тут чытаў іх перакладчыкам і разам з імі рыхтаваў іншамоўны верыянт.

Да ўсіх пісьменнікаў мне даводзілася звяртацца па розных пытаннях. Часцей за ўсё старшыня саюза Хамід Алімджан і я высвятлялі, як наладжаны побыт эвакуіраваных, дапамагалі з харчаваннем і палівам. У сорак другім годзе студзень і люты выдаліся халоднымі. Моцныя маразы мучылі горад, а тут яшчэ і цяжкасці з дастаўкай вугалю.

Цяпло — вось што неабходна было людзям, вось аб чым прасілі нашы сябры. Саюз пісьменнікаў з дапамогай урада і партыйнай арганізацыі рэспублікі дамогся дадатковых фондаў паліва для эвакуіраваных.

У тыя неверагодна цяжкія дні я сышоўся бліжэй з Канстанцінам Міхайлавічам. Мяне здзівіла яго непераборлівасць у побыце. Ён працаваў у халоднай кватэры і лічыў, што ў ваенны час інакш і быць не можа. За яго словамі я ўлоўліваў пацупце віны перад тымі, хто сапраўды адчуваў цяжкасці, перад братамі, зняволенымі ворагам.

— І яны змагаюцца...

Канстанцін Міхайлавіч часта гаварыў пра зямлю беларускую, залітую людскою крывёю. Ужо тады ён пісаў паэму «Суд у лесе», у якой аляваў гераізм і

ПЕСЕНЬ КРЫНІЦА

Мы ўслухоўваемся ў музыку Коласавых вершаў, захапляемся поліфанічнай вобразнасцю яго праявіўных твораў. Мы зноўку паўтараем вядомую ісціну: натхнёнае паэтычнае слова і па-сапраўднаму драматычнае гучэнне ніколі не застаюцца без увагі кампазітараў. І спадчына песняра — як тая чароўная крыніца са свежай, чыстай, вечна жывою вадою — наталяе іх творчую смагу...

Маляўнічы і драматычны свет коласаўскай «Дрыгвы» жывіць вобразы оперы А. Багатырова «У пушчах Палесся». Сёння, дзякуючы магчымасцям сучаснай тэлевізійнай тэхнікі, адбылося другое яе нараджэнне: на «блкітныя» (а дакладней — каляровыя цяпер) экраны выходзіць тэлефільм-опера «У пушчах Палесся», дзеянне якога развіваецца не ва ўмоўных дэкарацыях, а на ўлонні сапраўднай беларускай прыроды. Але пры ўсім тым, для старэйшых глядачоў незабыўным застаецца час, калі пра тае, тэлевізійнае аблічча оперы А. Багатырова не магло быць і думкі.

Расказваюць, што «герой» оперы сядзеў у зале ў час рэпетыцыі і з цікаўнасцю разглядаў сцэну. Маляваная дэкарацыя нагадвала абрысы таго самага лесу, што быў прытулкам для беларускіх патрыётаў у першую сусветную вайну. Ды і

не толькі на сцэне — у самой музыцы, здавалася, ажывалі эпідэмія нядзюнай гісторыі. Магутна гучаў сімфанічны аркестр; уражвалі хоры, арыі. І дзевяностагадоваму дзеду Талашу, вядомаму беларускаму партызану, прататыпу аднаго з галоўных герояў апавесці Я. Коласа «Дрыгва», было сапраўды цікава і нязвычайна прысутнічаць на гэтай рэпетыцыі, пазнаваць у абліччы сцэнічнага героя Тараса ўласныя свае рысы, разам з пісьменнікам адказваць на пытанні пастаноўшчыкаў — удакладняць пэўныя гістарычныя, жыццёвыя дэталі...

Прыкладна так і было, калі ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР рыхтавалася прэм'ера оперы на той час маладога, а цяпер ужо старэйшыны беларускай кампазітарскай школы А. Багатырова. Як вядома, «У пушчах Палесся» была напісана на лібрэта Я. Рамановіча, які, апроч асноўных матываў «Дрыгвы», скарыстаў і асобныя вершы Я. Коласа — для арыі і харавых эпизодаў.

А з часам і вобразы іншых коласаўскіх твораў набылі ўважлівае ў музычна-драматычных жанрах: у 1960 годзе прагучала прэм'ера радыёоперы Д. Лукаса «Рак-вусач» па матывах казкі Я. Коласа; сёлета ж у Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР пастаўлена

опера «Новая зямля» Ю. Семянякі.

Ці воль яшчэ прыклад: натхнёная старонка музыкі І. Лучанка да радыёспектакля «Новая зямля» — песня «Мой родны кут» стала вельмі папулярнай, атрымала самастойнае жыццё, які ўжо год упрыгожвае рэпертуар нашых «Песняроў». А хіба не аналагічны лёс музыкі Я. Глебава да пастаноўкі на радыё «Сымона-музыка»? На аснове гэтай музыкі кампазітар стварыў сваю вядомую «Палескую сюіту» для сімфанічнага аркестра.

Пагартаем старонкі беларускай вакальнай і харавой музыкі — колькі разоў звярталіся кампазітары да Коласавых вершаў «На полі», «Вясна», «Не сядзіца ў хаце», напрыклад! Паэзія песняра жывіла раманы М. Крошнера, А. Туранкова і П. Падкавырава, У. Алоўнікава і Л. Абелівіча, хоры М. Аладава, песні І. Кузняцова. На вершы Я. Коласа напісаны «Юбілейная кантата» А. Багатырова, тры акапельныя хоры Ю. Семянякі, кантата А. Мдзівані «Беларускі край»... А вось і іншая, своеасабліва творчая даніна класіку беларускай літаратуры — Урачыстая сімфанічная уверцюра Д. Смольскага, прысвечаная памяці Я. Коласа.

Кампазітараў розных творчых пакаленняў вабіць зноў і зноў, нібыта чароўная песенная крыніца, творчасць Якуба Коласа. Маляўнічасць вобразаў, ёмістасць думкі, духоўная чысціня — усім гэтым багата яго літаратурная спадчына, якая шчодро жывіла і жывіць беларускую музыку.

С. ІВАНОВ.

З фоталетапісу песняра

Я. Колас сярод удзельнікаў мастацкай самадзейнасці. 1927 г.

Я. Колас выступае перад віцебскімі чыгуначнікамі. 1928 г.

Я. Колас з калгаснікамі.

Я. Колас чытае сваю п'есу «Вайна вайне» артыстам БДТ-2, г. Віцебск. 1937 г.

Яўген ХВАЛЕЙ

ПАНЯМОНЬ

Якубу КОЛАСУ

Запыніся,
паслухай,
зямляк,
Між бяроз наднямонскіх і
вербаў,
Як гудзе кацярынінскі шлях
Да Нясвіжа —
з Акінчыц
праз Сверхань...
Затаіся...
Гукні:
«Па-ня-монь!»
І як рэха — гады адгукнуцца...
...Бацька з сынам на возе...
А конь —

Шлях раўнюці, нібыта
далонь —
Ды баіцца на ім спатыкнуцца.
Быццам ён разумее, што тракт
Радзівілаўскі, княжы —
не свойскі...
А ў Нясвіж жа паспець трэба
так —
Як глядзіць на каня
палясоўшчык!
Можа, зараз надзею з надзей
ён,
Міхал,
на шляху гэтым цешыць:
Хоць адзін мо з тутэйшых
людзей —
Сын Кастусь яго —
вырвецца з цемры...
А што здольны настаўнікам
быць —
То пацвердзілі сынавы вершы,

І з рук бацькавых горда
Альбуць
Ганарар яму выдала першы.
Колы лёгка бягуць па жвіры,
Тарахцяць...
Гарадок недалёка...
Раптам брычка —
адтуль,
з-за гары...
На хлапца скасавурыўся лёкай.
Нібы штосьці ў ім пазнаваў...
О, каб ведалі князевы служкі,
Хто
дарогу
сягоння пачаў
І якую
з праменнямі злучыць?!
Загудзела шашы абалонь,
Замахала галінкай асіна...
Беларусь —
не адна Панямонь —
Выпраўляла у свет свайго сына.

самаахварнасць партызан, якія вядуць сваяхвонную вайну супраць фашысцкіх заахпнікаў.

Работа над паэмай перарывалася, Канстанцін Міхайлавіч адгукнуўся на падзеі дня, пісаў вершы, якія клікалі на падзвігі. Яму даводзілася выступаць на ваенных заводах перад рабочымі, вязаджаць у калгасы. Жыццё было напружаным. Хвіліны, здаецца, не было вольнай, ва ўсякім разе, часу на асабістыя справы не хапала. Ды мне думаецца, што асабіста ў Канстанціна Міхайлавіча і не было. Ён весь аддаваўся грамадскаму, народнаму. Сэрца яго было перапоўнена болем і трывогаю, лёс Радзімы стаў яго лёсам.

З пачатку вайны ўсе перыядычныя літаратурныя выданні спынілі часова сваё існаванне. Не выходзіў, натуральна, і рускі часопіс. Кароткі баявы верш друкаваўся ў газеце, але як быць з паэмай, апавесцю? Пісьменнікі ж працавалі напружана, ім хацелася, каб народ пачуў іх. Без сустрэчы з чытачом няма і пісьменніка. Вось тут масквічы і праявілі ініцыятыву. Яны прапанавалі выпускаць альманах, у якім прадставілі б сябе ўсе або амаль усе паэты і празаікі, што апынуліся ў дні вайны ў Ташкенце.

Дзейсны ўдзел у выпуску «Ташкенцкага альманаха» прыняў Канстанцін Міхайлавіч. Ён збіраў паэзію, рэдагаваў пераклады і, як мне памятаецца, чытаў гранкі, правіў карэктурку. Ва ўсякім выпадку, папка з матэрыяламі альманаха

заўсёды была з ім. Альманах выйшаў, калі я ўжо збіраўся на фронт. Ён быў даволі аб'ёмны і шырока прадстаўляў паэзію. Якуб Колас выступіў не толькі з вершамі, але і з артыкулам «Беларусы не будуць рабамі». Гэта была страшная прамова паэта, звернутая да свайго народа, гэта была клятва беларуса змагацца з ненавісным ворагам.

Такой жа страшнасцю, такім жа пачуццём высокага патрыятызму былі прасякнуты і вершы Якуба Коласа, надрукаваныя ў «Ташкенцкім альманаху» і ў альманахах «Залп» і «Мы пераможам».

Вельмі часта выступаў Якуб Колас і ў вайскавай газеце «Фрунзевец». Восенню сорок першага года і вясной і ўлетку сорок другога палосы «Фрунзевца» ўпрыгожвалі яго радкі, заўсёды суровыя, заўсёды мужныя, заўсёды палымяныя. Ён звяртаўся да байцоў, камандзіраў Чырвонай Арміі, да працаўнікоў тылу, заклікаючы памнажаць намаганні ў барацьбе, набліжаць дзень перамогі над ненавісным ворагам.

Гаворачы аб паэтычных публікацыях Якуба Коласа, я хачу падкрэсліць не толькі творчую і грамадзянскую актыўнасць гэтага незвычайнага па сваёй душэўнай нястомнасці чалавека, але і яго нястомнасць фізічную. І хваробы адступілі перад мужнасцю сэрца, натхнёна адкідвала стомленасць. Гэта быў подзвіг паэта. Подзвіг кожнага дня, кожнай гадзіны.

Любоў да свайго народа была нязгас-

ная ў паэта. Ён жыў яго горам, яго болем, яго надзеямі. Думкамі і пачуццямі ён быў заўсёды на роднай беларускай зямлі. Якія дзівосныя радкі, напоўненыя любоўю і адданасцю Радзіме, нараджала яго натхнёнае пяро!

Я асабліва ярка адчуў гэта ў дзень маіх праводзін на фронт. У апошні раз мы тады пагутарылі з Канстанцінам Міхайлавічам. Лёс не падараваў нам другой сустрэчы і іншых слоў. І як усё развіталінае, яны запомніліся мне назаўсёды.

Ад'езд на фронт пісьменніка не быў тады падзеяй. Многія атрымлівалі павестькі, многія пакідалі сцены роднага саюза. Вядома, сумна было развітвацца з сябрамі, суровы час зблізіў нас, парадніў, і кожны поціск рукі здаваўся непаўторным — невядома, што чакала нас на дарогах вайны, невядома, ці ўбачымся яшчэ раз.

Канстанцін Міхайлавіч праводзіў мяне да ганка і тут, ля пад'езда, абняў пабрацку мяне.

— Вы едзеце на захад, — сказаў ён з хваляваннем. — Не ведаю, ці прывядзе вас салдацкая дарога на беларускую зямлю, ці выпадзе вам шчасце вызваляць маіх братаў з фашысцкай няволі, ачышчаць зямлю нашу ад карычневай погані. Калі выпадзе, не пашкадуйце сіл, каб святая справа вызвалення здзейснілася хутчэй. Пакланіцеся зямлі беларускай як сыну мой. Вы раней за мяне ўбачыце яе...

Проста гэта было сказана, але я адчуў боль, адчуў радасць надзеі — паэт у думках прыспешваў час вызвалення, і я міжволі адгукнуўся на гэтае жаданне: — Салдат не выбірае сцяжыну на вайне... Але калі прывядзе яна мяне ў краі беларускія, пакланюся дому Якуба Коласа, пакланюся яго роднай зямлі.

Не ведаў я тады, што сцяжына мая не праляжа па беларускай зямлі. Вяла яна на захад, аднак палямі не беларускімі, а ўкраінскімі. І толькі пасля вайны лёс падараваў мне шчасце сустрэчы з радзімай Канстанціна Міхайлавіча. А ў тую восень сорок трэцяга года, ідучы на фронт, я верыў, што ступлю на зямлю беларускую і пакланюся ёй як сыну, як брата паэта.

Тое, што абяцаў я зрабіць, зрабілі мае таварышы па зброі, байцы-ўзбекі. Яны змагаліся з ворагам, вызвалялі беларускую зямлю. Імёны іх вядомыя народу і ён будзе памятаць іх заўсёды.

Мае радкі скупыя. Сустрэчы з Канстанцінам Міхайлавічам былі кароткімі, нешматслоўнымі. Ці то характары нашы выключалі шматслоўе, ці то час суровы перашкаджаў перайсці мяжу афіцыйнасці. Была, магчыма, і іншая прычына. Калі душа смуткуе і боль сардэчны не пакідае ні на мінуту, не да пустых слоў. Строгі быў час, маўклівы. І толькі ў вершах боль знаходзіў выйсце. Вершы і засталіся сведкамі тых дзён, тых сустрэч. Зберажом жа іх для нашчадкаў.

г. Ташкент.

Рыгор БАРАДУЛІН

КАЛЯ ЛІСТАВЕЙНАГА ВОГНІШЧА

На плошчу Якуба Коласа
Два наравістыя кавалеры з дамаю:
Між плітаў жывыя дзялянкі
З асенняй травой
Пегасы з дзядамі ў хвастах
На пегасвішча пасвішча
А можа, з наднёманскіх табуноў,
Прыішлі, як са сноў,
Аб брук ды асфальт
А іскры спагады
І трапілі на траву,
Як аднаасобнікі тыя на выселкі.
Пакуль яшчэ сівер
Паласвацца можна,
Якраз на начлезе,
З ім побач Сымон
Чакаеш, што ў момант
Заір Ісакавіч Азгур,
Ды некуды мчацца Пегасы,
Падковамі

УСТА 3 — НАСТАЎНІК

МІРМУХСІН

З таго часу прайшло ўжо сорок гадоў. Выдатны беларускі паэт Якуб Колас жыў у Ташкенце. Малады паэт, у яго разам з ім на вечары ў педагогічным інстытуце, суправаджаў яго ў час сустрэч у ваенным шпіталі. І ў Саюзе пісьменнікаў Узбекістана, пад час цёплых сяброўскіх гутарак з аксаналамі — Гафурам Гулямам, Хамідам Алімджанам, Айбекам, Уйгунам, Яшэнам — я не заставаўся ў баку ад іх.

Прайшло гэтулькі гадоў, але ўсё звязанае з паэтам паўстае перад вачамі як учарашні дзень. Вось ён стаіць перада мною ў простым касцюме з ордэнам Леніна на грудзях без стужкі (тады гэта высокую ўзнагароду я бачыў упершыню на грудзях у Якуба Коласа). Таму, што ва ўзбекаў імя Якуб было шырока распаўсюджана, Гафур Гулям зваў яго проста «Якуб ака». Аўтар рамана «Чынгізхан» Васілій Ян у час адной з сустрэч у саюзе растлумачыў нам, што устаза (настаўнік) трэба называць па імені і звяртацца да яго «Канстанцін Міхайлавіч».

Якубу Коласу тады было наля шасцідзесяці гадоў; танкатвары, з наротнімі вусямі, прыветлівы і шчыры суб'ядседнік, назіральны таварыш, ён сваім спакоем нагадваў усходніх паэтаў. Па ўзросту ён быў старэйшы за тутэйшых паэтаў, і адзін толькі Садрыдзін Аіні, які жыў у Самаркандзе, быў яму раўнеснікам.

Назіральны і ветлівы суб'ядседнік, Якуб Колас часта сустракаўся з гераічнымі працаўнікамі ў тыле. Ён бываў на авіяцыйным заводзе імя Чкалава разам з пер-

шым сакратаром Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Узбекістана ў той час Усманам Юсупавым. Пабываў ён таксама ў налгасах Арджанікідзеўскага раёна разам з тагачасным старшынёй Саюза пісьменнікаў Хамідам Алімджанам. І часта бываў разам з вядомымі паэтам і пісьменнікамі: Хамідам Алімджанам, Аляксеем Талстым, Мікалаем Пагодзіным, Усеваладам Івановым, Гафурам Гулямам, Уйгунам, Камілем Яшэнам. Яны чыталі вершы, прысвечаныя гераічным падвігам Чырвонай Арміі ў бітвах, вершы, поўныя веры ў перамогу. На адным з вялікіх сходаў Якуб Колас чытаў на беларускай мове свае вершы «Савецкай Арміі», «Узбекістан» і «Салар».

Ён прысвяціў вершы Узбекістану, баваўнарабам-героям. Нам вядома і тое, што ён з маладых гадоў захапіўся усходняй паэзіяй, любіў яе. Яшчэ раней, да Вялікай Айчыннай вайны, добра ведаў усходніх карыфееў Аль-Харэзімі, Ібн-Сіну (Авіцэну), Мір Алішэра Наваі, Бабур і Абул-Касыма Фірдаўсі. Калі ішла гаворка пра раманы «Яўгеній Анегін» А. Пушкіна, «Пан Тадэвуш» А. Міцкевіча, ён вельмі ацэньваў творы Мір Алішэра Наваі «Фархад і Шырын», «Лайлі і Меджнун», кажучы, што ва ўсходніх паэтаў таксама былі такія скарбы — раманы ў вершах.

Я пераклаў на ўзбекскую мову многія вершы Якуба Коласа, прысвечаныя Узбекістану. Гэтыя вершы часта з'яўляюцца ў ягоных кнігах на ўзбекскай мове і ў газетах, часопісах. Якуб Колас такі ж паважаны дарагі

пісьменнік, як і прадстаўнікі іншых братніх літаратур — Мікалай Ціханаў, Іван Ле, Уладзімір Лугаўскай, Канстанцін Сіманаў, Мікалай Ушакоў, Яўгеній Бертэльс, Мікола Цярэшчанка, якія прысвяцілі свае творы ўзбекскай зямлі, народным героям, баваўнарабам, навукоўцам, будаўнікам, ірыгатарам і іх стойнасці і подзвігу. Вось чаму і яго, Якуба Коласа, бязмежна любіць наш народ.

Якуб Колас пра ўзбекскі народ пісаў не проста павярхоўныя вершы, а ведаў яго, пранікаў у сутнасць. Ён лічыў наш народ працалюбівым, гасцінным, душой чыстым, як гэтая белая баваўна на прасторах палёў. Як і іншыя народы нашай краіны, узбекскі народ заўсёды быў і застаецца верны сваёй камуністычнай маралі, ідэям камунізму. Якуб Колас глыбока ўсведамляў гэта.

Братэрства, падтрымка адзін аднаго ў гады суровай вайны — гэта сапраўдныя дружбы. Вось чаму мы, узбекі, любім, высока цнім Якуба Коласа. У 1949 годзе разам з вучоным-літаратарам, доктарам філалагічных навук Хамідам Якубавым мы пабылі на II з'ездзе савецкіх пісьменнікаў Беларусі ў Мінску. І там сустрэліся з нашым устазам Якубам Коласам. Устаз сустрэў нас з шырокімі абдымкамі. На памяць сфатаграфаваліся. Якуб Колас і паэтэса Эдзі Агняцвет нас, узбекаў, сустрэлі як сваіх блізкіх і краўніх. Мы тут сустрэліся з Петрусём Броўкам, Максімам Танкам, Аркадзем Куляшовым і іншымі паэтам. Канстанцін Міхайлавіч пазнаёміў нас з выдатным літаратарам, партызанскім разведчыкам у гады Вялікай Айчыннай вайны, а цяпер народным пісьменнікам БССР Янінам Брылем. Мы набылі ў асобе выдатных пісьменнікаў Івана Мележа і Івана Шамкіна і сяброў. Мы былі з ім амаль раўнеснікі, на сорок гадоў маладзейшыя за нашага устаза Якуба Коласа. Тут жа нам пашчасціла сустрэцца і з беларускімі пісьменнікамі Кастусём Кірвенкам і Паўлам Кавалевым. Устаз Якуб Колас у час урачыстага абеду ў гонар заканчэння II з'езда пісьменнікаў Беларусі мяне, маладога ўзбекскага паэта, пазнаёміў з Маршалам Савецкага

Саюза Цімашэнкам: які тут прысутнічаў, і сказаў пра мяне добрыя словы, выказаў пацуцкі шчырасці і плашчоты. Гэтыя сустрэчы не забудуцца мною ніколі. Тут радаваўся я не за слабе. Ведучы мяне да маршала, знаёмачы мяне з ім, Якуб Колас выказаў высокую пацуцкі любові да Узбекістана, майго народа. Гэта я адчуваў усім сэрцам. Вярнуўшыся ва Узбекістан, я падзяліўся сваімі ўражаннямі аб II з'ездзе пісьменнікаў БССР, сустрэчах і гутарках, расказаў пра тое, як прыняў нас вялікі Якуб Колас. Пра ўсё гэта я расказаў пісьменнікам, баваўнарабам, людзям, якія блізкія майму сэрцу.

...Мінула сорок гадоў з таго часу. І пакуль жывы я, гэта любоў да устаза будзе жыць! На II з'ездзе беларускіх пісьменнікаў выступіў я з прывітаным словам. У тым жа 1949 годзе, як і раней Якуб Колас і Пятрусёў Броўка, мы пабылі ў Мінску на тонкасуновым камбінаце і ў калгасе імя Леніна, дзе ў той час вяліся аднаўленчыя работы пасля вайны.

За апошні час я пабываў неаднаразова на гераічнай беларускай зямлі, якая стала роднай. Кожны раз, праходзячы па тых вуліцах, дзе некалі хадзіў устаз Якуб Колас, наведваючы яго магілу, дом-музей вялікага паэта, сустракаючыся з гераімі беларускага народа, я зноў і зноў вяртаюся да тых незабыўных дзён ваеннага часу.

Мы помнім, што ў гады вайны, вызвалючы ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў беларускую зямлю, загінулі смерцю храбрых многія ўзбекскія сыны. Яны навечна засталіся ляжаць на гэтай зямлі, якую любіў вялікі паэт Якуб Колас, апяваў у сваіх творах. Ён вечно будзе жыць у душы савецкіх людзей, у душы нашага ўзбекскага народа.

...Спаўняецца 100 год з дня нараджэння Якуба Коласа. Яшчэ шмат стагоддзяў ён будзе вечно зіхацець як яркая зорка на нашым агронічным паэтычным небасхіле. Гэты вялікі паэт і грамадзянін беларускага народа з'яўляецца і вялікім паэтам нашага ўзбекскага народа.

г. Ташкент

З усіх крытэрыяў мастацкай творчасці адзін застаецца нязменным: як адлюстраванне Час у стыхій слоў, вобразаў, гукаў, рытмаў, метафар, эпітэтаў — усіх сродкаў мастацкага выяўлення, якія адрозніваюць літаратурны твор ад твораў іншых галін мастацтва, як і ад звычайнай чалавечай мовы. Па сіле свячэння, па яркасці, яго (часу) прысутнасці мы адчуваем не толькі таленавітасць ма-

характа, душэўнай мяккасці, прыгажосці, абаяльнасці, чысціні! Думаецца, што душэўная чысціня мастака, яго любоў да свайго народа, да чалавека з усімі яго вонкавымі і ўнутранымі якасцямі і далі магчымасць стварыць гэтыя вобразы, якім суджана доўгае жыццё ў людскіх душах і сэрцах.

Відаць, гэтыя асаблівасці коласаўскіх вобразаў паланілі не адну юнацкую душу, заклікалі

бацькоўскую дапамогу аказаў мне асабіста Якуб Колас у першых маіх паэтычных спробах. Тады, у 1926 годзе, крануты да глыбіні душы коласаўскай дабротай, стрыманачам, далікатнасцю, бо справа датычыла першых спроб, якія еддаваў на суд бацькоўскі і справядлівы 19-гадовы паэт, прысвяціў я верш свайму настаўніку, які так і называўся «Якубу Коласу» і ў якім мне

ніка не было ў жывых.

Як вядома, гэтая трылогія выйшла ў 1955 годзе. Да мяне яна трапіла праз год, і тады на сонечных берагах цудоўнай Нарачы, дзе-небудзь у засенным зацішкі адбывалася маё свяшчэннае чытанне коласаўскага твора.

Я доўга хадзіў пад уражаннем ад працятага, пераасносоўваў свой уласны жыццёвы шлях, як коласаўскі Лабановіч, гутарыў з ім, жартаваў з Тукалам, спрачаўся з Садовічам, назіраў за духоўным прасвятленнем Аксёна Каля, далікатна размаўляў з мілай Ядвісяй і разумнай і абаяльнай Вольгай.

Бачыў я гэтыя вобразы як жывых людзей. І тады ж мне захацелася ўбачыць іх сапраўды ажыўленымі, сцэнічна ўваскрэсенымі.

Так нарадзілася п'еса «Навальніца будзе» па матывах коласаўскай трылогіі, пастаноўку якой ажыццявіў тэатр імя Якуба Коласа ў Віцебску і якая з поспехам прайшла ў Мінску, у крамлёўскім тэатры ў Маскве і з поспехам ідзе зараз у пастаноўцы Слонімскага народнага тэатра пад кіраўніцтвам рэжысёра Мікалая Варшавіча. Відаць, ёй суджана доўгае сцэнічнае жыццё, як і ўсяму, што стварыў Якуб Колас. Я ж шчаслівы тым, што дакрануўся непасрэдна да творчасці любімага пісьменніка. Шкада толькі, што тэатр імя Якуба Коласа не справіўся з аднаўленнем спектакля на сваёй сцэне, хаця і носяць імя вялікага нашага песняра.

Тымі ж самымі пацуцямі кіраваўся я і тады, калі па просьбе кінастудыі разам з кінарэжысёрам Пятром Шамшурам працаваў над кінафільмам «Народны пясняр».

Не раз бываў я разам з сынам Якуба Коласа Данілам Міц-

кевічам, а таксама з кінарэжысёрам Шамшурам на радзіме Коласа ў засценку Акічыцы, у чароўнай Альбуці, у Смольні, у Ластку, у Мікалаеўшчыне і там, на высокім беразе Нёмана, дзе брат Якуба Коласа Іосіф Міцкевіч своеасобліва, задумана і непаўторна чытаў на памяць урыўкі з «Новай зямлі».

Былі мы з рэжысёрам Шамшурам і ў тых самых Пінкавічах, дзе настаўнічаў малады Міцкевіч-Колас і дзе захаваўся не толькі тая школа, у якой працаваў ён на пачатку нашага стагоддзя, дзе жылі былыя ягоныя вучні, якіх мы сабралі каля школы, на здымкі. На жаль, не было магнітафона, каб запісаць іх словы, але захаваўся непаўторнае ўражанне ад тых гутарак, быццам вярнуліся мы на фантастычнай «машыне часу» ў тую далёкія гады і разам з настаўнікам Міцкевічам прысутнічаем на ўроку закона божага, які вядзе дзяк Бацяноўскі, вобраз якога непараўнана ўвасобіў цудоўны артыст А. Ільінскі.

Прыгадваецца яшчэ і такі кур'ёзны эпізод. Абышлі мы ўсе Пінкавічы, апыталі ўсіх палешукоў і ніяк не маглі адшукаць лапці, патрэбныя для фільма. А выручыў нас тады стары паляшук, які за адну ноч сплёў нам гэтыя лапці.

І цяпер, калі беларускі народ разам з усімі народамі вялікай нашай Радзімы святкуе 100-годдзе з дня нараджэння Якуба Коласа і Янікі Купалы, я думаю, якія мы шчаслівыя, што нам давалося так ці іначай быць сярод тых людзей, якія жылі і працавалі разам з вялікімі сынамі зямлі беларускай Янкам Купалам і Якубам Коласам!

Алесь ЗВОНАК.

Чароўніцтва

стака слова, але і грамадзянскасць яго творчасці. Зразумела, кожны час патрабуе свайго адпаведнага эстэтычнага эквіваленту. Тут тлумачэнняў не патрэбна. Беларуска літаратура тым і моцная, што прысутнасць часу ў ёй, рытмічнае біццё яго пульсу заўсёды спадарожнічала ёй на ўсіх этапах гісторыі, а эстэтычны эквівалент яе ўзрастаў адпаведна часу.

Думаецца, што гэтыя палажэнні ў самай высокай ступені стасуюцца да ўсяе творчасці Якуба Коласа, будзь то яго паэзія ці проза, драматургія, публіцыстыка. Я ўпэўнены, што духоўны свет беларускага народа быў бы намнога бяднейшы, калі б у яго душу і сэрца не ўвайшлі такія глыбокія, такія чароўныя і такія непаўторныя вобразы коласаўскай паэзіі і прозы, як героі яго «Новай зямлі», «Сымона-музыкі», «Рыбаковай хаты». А жаночыя вобразы ў творах Коласа? Колькі

да творчага выяўлення сваіх думак і адчуванняў не аднаго маладога паэта ці пісьменніка. Таму і вырас такі вялікі і чароўны сад беларускай літаратуры, што садоўнікамі яго былі Якуб Колас і Янка Купала. Сапраўды, хто са старэйшага пакалення пісьменнікаў не адчуў на сабе ласкавага бацькоўскага клопату Якуба Коласа аб яго творчасці, аб яго росце? Многіх пісьменнікаў і паэтаў з вядомымі цяпер іменамі падтрымаў у свой час дзядзька Якуб, як ласкава звалі мы, маладшыя, яго ў дваццатыя гады. Назаўсёды западаў у душу мяккі, добразычлівы, крыху глухаваты, ласкавы голас Якуба Коласа ўсім тым, хто сустракаўся з ім, хто меў з ім гутарку. Западаў у сэрца глыбокі, удумлівы, мудры позірк яго добрых вачэй, у якіх пад час гутаркі бліскалі іскрынікі дабрадушнага гумару.

З пацуцём вялікае ўдзячнасці прыгадваю, якую вялікую

хацелася выказаць усю глыбіню сваіх гарачых юнацкіх пацуццяў.

Чвэртка стагоддзя прайшла з таго часу і другі раз кранула маю душу вялікая чалавечнасць майго настаўніка. Было гэта ў 1951 годзе, калі напісаў я з далёкай поўначы, дзе працаваў геалагам, пісьмо Якубу Коласу. На жаль, яго адказ не дайшоў да мяне, і азнаёміўся я з ім ужо тады, калі пераехаў у Мінск (гэты ліст быў змешчаны ў часопісе «Полымя», дзе была надрукавана серыя лістоў Якуба Коласа розных гадоў і розным адрасатам). Гэты дакумент вялікай чалавечнасці і сардэчнасці быў прасякнуты бацькоўскім клопатам аб маладых сваіх сабрацях па перу.

Глыбокае пацуццё ўдзячнасці не пакідае мяне і дагэтуль. Можа, яно і абудзіла ўва мне жаданне стварыць п'есу па трылогіі «На ростанях», калі ўжо нашага любімага настаў-

БЯРОЗЫ НА ПЛОШЧЫ...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4).

М. Гарбачоў, А. Кошал, У. Парфяноў, А. Партноў...

Каля 70 студэнтаў ухадзяць у зборныя каманды СССР і 400 — у зборныя рэспублікі.

Хачу падкрэсліць, што асноўная задача інстытута, дзе займаецца 2 тысячы студэнтаў на стаянныя і 800 завочнікаў, не «гадоўля» чэмпіёнаў, а падрыхтоўка выкладчыкаў фізкультуры для сярэдніх і спецыяльных спартыўных школ самага шырокага профілю — па гімнастыцы, плаванні, спартыўных гульнях, барацьбе, цяжкай атлетыцы, боксе...

На прадпрыемствах, што размяшчаюцца на плошчы, вырабляюцца электронна-вылічальныя машыны, кнігі, плакаты, паштоўкі, а ў магазінах прадаецца 17 тысяч назваў прамысловых тавараў. Агульная гадавая рэалізацыя прадукцыі складае больш за 126 мільёнаў рублёў.

ЦУМ. 13 гадзін, 30 минут. На прыступках ля шкільных дзвярэй, якія амаль не зачыняюцца, сустрацілі дзве знаёмыя. У адной пад пахай вялікая каробка, а на твары шчаслівая усмешка.

— Што, боты на восень купіла?
— Так, ведаеш, аўстрыйскія. Такія даўно шукала...

Гэта была для нас, так сказаць, першая інфармацыя аб цэнтральным універмазе. Дарэчы, каб не забыцца, заўважым, што неўзабаве мы даведзіліся — цэнтральны універмаг гандлюе таварамі, на якіх стаяць маркі фірм усіх сацыялістычных краін, а таксама Японіі і Індыі, Фінляндыі і Аўстрыі, Францыі, Бельгіі, Італіі, Заходняй Германіі, Англіі, Кіпра...

А ўсяго ва універмазе прадаецца 17 тысяч назваў тавараў — ад зубной шчоткі да вынаёса, ад шкарпэтак да дыванаў.

Мы не станем сцвярджаць, што кожны, хто прыходзіць ці прыязджае на плошчу, наведвае ЦУМ. Аднак штодзённа ўздоўж прылаўкаў абодвух яго паверхаў праходзіць больш як 50 тысяч чалавек. Зноў жа не будзем сцвярджаць, што кожны выходзіць адсюль з набыткам, але пакадаюць пакупнікі штодня тут да 300 тысяч рублёў.

Чалавек, які ўпершыню прыйшоў у ЦУМ, магчыма, ловіць сябе на тым, што так і не запомніў ніводнага твару па той бок прылаўка. Ды не дзіва. Паспрабуй запомніць, калі ва універмазе працуе 1040 чалавек. Праўда, не ўсе яны стаяць за прылаўкамі, бо ў ЦУМе ідзе не толькі продаж тавараў, тут вам дапамогуць раскрасіць тканіну, падагнаць па фігуры сукенку, адрамантаваць гадзіннік, выгравіраваць надпіс, нават купіць білеты ў тэатр. 42 віды паслуг абяцанае рэкламнае праспект цэнтральнага універмага «Мінск».

Але тут няма адной, на наш погляд, такой істотнай паслугі, як кафетэрыі, дзе можна было б падлікавацца.

Ну што ж, тады да вашых паслуг яшчэ адна своеасаблівае славутасць плошчы, якая прыцягвае да сябе многіх мін-

чан — кафэ «На ростанях». Сюды ахвотна ідуць не толькі для таго, каб пакаштаваць стравы нацыянальнай беларускай кухні, а і палюбавацца інтэр'ерам: металічнымі ліхтарамі, разбой па дрэве, габеленамі, лясной скульптурай.

Хораша ўпісваецца ў плошчу магазін «Лянок». Можна ўбачыць нейкі сімвал у тым, што менавіта тут, на плошчы Якуба Коласа, ёсць такі магазін. Лён. На радзіме песняра, Мікалаеўшчыне, харошы лён. І, пэўна, сам паэт не раз з хваляваннем глядзеў, як пад ветрам хвалюецца блакітнае мора. Ён любіў лён, любіў насіць кашулі з бялюткага таносенькага лёну. І ў Коласавай хаце на Мікалаеўшчыне, і ў доме-музеі ў Мінску бачыш ільняныя абрусы, ручнікі з арнаментам і пёўнямі.

Мода на лён, калі гэта падуладна модзе, ніколі не праходзіць.

— Ручнікі, дробнае ткацтва, а таксама тканіна, абрусы, сурвэткі, — вось няпоўны пералік таго, чым гандлюе наш магазін, — гаворыць яго загадчыца Тамара Сцяпанавна Цітавец. — У год мы прадаём ільняных вырабаў на 1 мільён 400 тысяч рублёў. Дадамо, што наш пастаўшчык — Аршанскі льнокамбінат, адзін з буйнейшых у Еўропе. Маглі б прадаваць і ўдвая больш — такі вялікі попыт сёння на лён, на розныя вырабы з яго, у тым ліку і на сувеніры, якія ахвотна купляюць замежныя турысты.

ГЭТЫ будынак з калонамі — таксама адна са славуцасцей плошчы. Беларуская дзяржаўная філармонія. Яе афіша адразу пераносіць цябе ў чароўны свет музыкі. Вось толькі некалькі анонсаў: «Вечар фартэпійнай музыкі. Выканаўцы Альберта Каломба (Італія)», «Арган. Грэтхе Крог. Данія», «Камерны ансамбль «Барока», Яраслаўль», «Творчы вечар кампазітара Генрыха Вагнера».

Дарэчы, у той дзень, калі мы наведзілі філармонію, Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР разам з кампазітарам рэспіраваў праграму вечаара.

Лічы, наогул статыстыка быццам нешта процілеглае мастацтву. Але ў гэтым расказе мы не абдыземся без лічбаў. Дык вось, сёння філармонія аб'ядноўвае, падтрымлівае, накіроўвае 510 беларускіх музыкантаў, спевакоў, майстроў мастацкага слова, артыстаў іншых жанраў. Пад яе эгідай працуюць вядомыя на ўсю краіну калектывы: «Харошкі», «Чараўніцы», «Песняры», «Верасы», Мінскі камерны аркестр, Дзяржаўны сімфанічны аркестр і інш. Шырокай папулярнасцю ў гледача, слухача карыстаюцца эстраднае групы пры ўдзеле вядомых беларускіх артыстаў Віктара Вуячыча, Нэлі Багуслаўскай, Ганны Рыжковай, Вольгі Шутавай, Віктара Сінайскага. Увогуле, артысты філармоніі даюць у год каля 14 тысяч канцэртаў.

Колас і музыка, Колас і песня. Натуральна, што філармонія прыняла самы актыўны ўдзел у падрыхтоўцы да стогадовага юбілея песняра.

— Быў праведзены конкурс на лепшую канцэртную праграму, прысвечаную гэтай даце, — расказвае мастацкі кіраўнік філармоніі В. Сербін. — Праграма пераможцы конкурсу Валерыя Ласоўскага прагуча-

ла з эстрады ўжо каля 230 разоў. Артысты філармоніі, у прыватнасці, «Харошкі», Дзяржаўны народны аркестр імя Жыновіча, іншыя калектывы прымуць удзел у святочным канцэрце, прысвечаным 100-годдзю народнага паэта і Мінску і ў Маскве, у Вялікім тэатры.

Можна многа расказаць пра тое, як артысты філармоніі прапагандаюць беларускае мастацтва за межамі нашай рэспублікі. У пачатку кастрычніка вялікая група беларускіх майстроў мастацтваў — ансамблі «Харошкі» і «Верасы», Г. Рыжкова, З. Бабі, кампазітар Э. Ханок — прымалі ўдзел у канцэртах музычнай восні, якая праводзілася на Стаўраполлі. Вядомы наш эстрады ансамбль «Песняры» гаспадаруе на Далёкім Усходзе — Іркуцку, Улан-Удэ, іншых гарадах.

У сваю чаргу філармонія дае магчымае пазнаёміцца беларускаму гледачу з мастацтвам іншых народаў краіны, свету.

Толькі ў кастрычніку ў Мінску гаспадарылі Кіеўскі аркестр украінскіх народных інструментаў, вялікая група майстроў мастацтваў Арменіі ў складзе 150 чалавек, сярэд іх народныя артысты СССР Гаар Гаспаран, Арно Бабаджанян, Аруцян Акапян.

Частыя госці Мінска дырыжоры і кампазітары з Літвы, Грузіі, Латвіі, Казахстана, іншых саюзных рэспублік.

ПЛОШЧА, якую вы бачыце на здымку, крыху не адпавядае яе сённяшняму выгляд. Яна перагароджана шыльным плотам з літарай «М». Метро. Станцыя імя Якуба Коласа. Спусцімся разам, паважаны чытач, на платформу будучай станцыі. Мы кажам «спусцімся», бо пакуль што трапіць туды можна толькі па адвяснай жалезнай драбіне. Але як добра зняе адчуванне, калі з гэтай хісткай лесвіцы ступаеш на трывалы чырвоны граніт падлогі. Праходчыкі сваё ўжо зрабілі. На іх месца прыйшлі аддзелачнікі. Галасы людзей перакрывае віскат станкоў, на якіх рэжуць камень. Ідзе абліцоўка сцен белым мармурам.

— Афармленне станцыі і перона падпарадкавана вобразнаму ўвасабленню народнага беларускага дойлідства. Нахіленыя канструкцыі — рэбры столі, калоны, абліцаваныя традыцыйнай для Беларусі кафляй, павінны выклікаць асацыяцыі з элементамі драўляных збудаванняў, народным мастацтвам, — расказвае архітэктар М. Пірагоў. — Над уваходам на платформу станцыі ўбачаць пасажыры керамічнае пано з радкамі песняра: «Жыві, народ свабоднае краіны, квітней ты, Беларуская зямля»...

Недалёка адсюль сядзіць ён, задумлены, мудры, просты. Якуб Колас. Гонар зямлі нашай. Побач — героі яго неўміручых кніг: легендарны дзед Талаш з сынама Панасам, лірычны Сымон-музыка і ўлюбёная ў яго песню Ганачка...

— Мне здаецца цяпер, што Якуба Коласа я ведаў усё жыццё, — расказвае аўтар скульптурнай кампазіцыі, народны мастак СССР, Герой Сацыялістычнай Працы Ісакавіч Азгур. — Яшчэ ў 1924 годзе мяне, тады студэнта Віцебскага мастацкага вучылішча, папрасілі вылепіць бюст Якуба Коласа для Віцебскага краязнаўчага музея. Вось тады і адбылася наша першая сустрэча, якая паклала пачатак шматгадоваму сяброўству. Неаднойчы я ўдзельнічаў у конкурсах на лепшае ўвасабленне вобраза песняра ў скульптуры. Цяжка перадаць хваляванне, з якім я працаваў над кампазіцыяй для гэтай плошчы.

Колас для мяне не толькі вялікі пісьменнік, а і чалавек-філосаф, чалавек, які ўласобіў мудрасць народа, яго сілу, любоў да свабоды. Каб перадаць усё гэта вобразна, я і звярнуўся да шматфігурнай кампазіцыі.

...Шумяць вакол бярозкі, не, бярозы ўжо. Яны пасяліліся тут, у цэнтры вялікага горада, і ў пошале іх лісты чуюцца галасы роднай зямлі, зямлі, якую так любіў дзядзька Колас.

Р. БАКУНОВІЧ,
М. ЗАМСКІ.

З фоталетапісу песняра

Дзед Талаш і Я. Колас. 1943 г.

П. Броўка, К. Крапіва і А. Куляшоў у гасцях у Я. Коласа. 1948 г.

Я. Колас падпісвае Стакгольмскую адозву. 1950 г.

Я. Колас сярод калгасніц Пухавіцкага раёна. 1952 г.

Уладзімір КАРЫЗНА

Ядвіся

Бабка ў вясковай світцы
Успамінае
Уголас:
— Колас іграў на скрыпцы...
— На скрыпцы іграў Колас?—

Зорка ў сэрца зляцела.
— Іграў, — і паказвае, — во які!
Ад музыкі той трымцела
Усё маладое, жывое!..

І сёння вясёлка
З неба ў душу заглядае,
Калі ўспамінаю польку,
Якую Колас іграе...

Колас іграў і ў смутку —
Каціліся гукі, як слёзы,
Ціхенечка-ціхутка,
Аж прабірала марозам...

Скрыпкай у сэрца жар сыпаў
Душы раскінаючы сховы.
Гэта ж... Сымон-музыка
У Коласа невыпадкавы...

І бабка яшчэ ўспамінае,
Нібы зрываецца голас:
— А каб жа вы толькі зналі,
Як спяваць умеў Колас!

Штоць бабка яшчэ ўспамінае,
Як быццам гаворыць:
«Вярніся...»

А мне ўжо голас спявае:
— Ядвіся! Ядвіся! Ядвіся!

Чаму ж ты дзікаю грушкай
Настаўніка укалола?
Гордая паляшучка,
Паехала — і ні слова.

Чаму ты шчасця зраклася?
Настаўніку ж было цяжка.
Цяпер ты, вось бачыш,
Знайшлася,
Ды яго ўжо нямашка...

адресат. Сустрэў лагодны, паважны, моцна збіты паляшук.
— Адкуль ты ўзяўся? —
наўпрост бесцырымонна звяр-

Я, як работнік музея, сумеўся: такія экспанаты прываць! Вярнуўся ў Мінск, сказаў калегам па службе, пагаварыў у Бюро прапаганды Саюза пісьменнікаў. Парашылі — выклікаць героя Коласавай аповесці на сустрэчы з народам, з чытачамі.

Хадзіў я з Панасам па навучальных установах, завітвалі і на прадпрыемствах. Ва ўступным слове гаварыў я пра Якуба Коласа, пра «Дрыгву». Слухачы даведваліся, што Панаса ў сапраўднасці завучь Дзмітрый, а часцей дзядзькам Змітраком, што ён за брата свайго Данілу (у аповесці — Максім) маладзейшы на дваццаць гадоў і жыве ў вёсцы Навасёлкі (за сем кіламетраў ад Петрыкава) у той жа хаце, у якой жыў і сам дзед Талаш. Пасля слых і зрок людзей скіраваны былі на галоўнага прамойцу. Лілося ціхмянае, але выразнае, спакойнае, «як у зачараваным снезе», апавяданне пра далёкія, ды дзякуючы Якубу Коласу блізкія для нашага сэрца дзеі мінулых дзён...

Дзе б ні выступаў дзядзька Змітрак — усюды меў прыязнасць і пашану. Слухалі яго заўсёды з надзвычайнай ува-

Д. В. Талаш у Беларускай дзяржаўнай музеі гісторыі Вількай Айчынай вайны ля скульптурнага партрэта бацькі.

гаю. Праўда, кіраўнік адной установы мне заўважыў:

— Яму б варта было лекцыю апрацаваць...

Лекцыю... Жартаўнік! Чалавек не меў нават аднаго-класа адукацыі. Мне прызнаваўся, што пасядзеў за партай некалькі тыдняў.

— Мала бацька папругі даваў, — рабіў вывад дзядзька Змітрак.

Сам жа дзед Талаш яшчэ пры цяжэйшым часе, пры прыгонным праве (нарадзіўся ў

1844 годзе) змог набыць пачатковую адукацыю. Іншы раз прасілі дзядзьку Змітрака пакінуць у памятнай кнізе «след». Ад яго імя пісаў я. Унізе марудна, але старанна выводзіў сваё прозвішча шанюўны госьць. Дзмітрый Васільевіч і чытаў — калі напісаў «фабрычнымі» літарамі.

Запомнілася сустрэча ў БДУ імя Леніна. Актавая зала філалагічнага факультэта была паўночкая. Загадчык кафедры беларускай літаратуры В. Каз-

КОЛАСАЎ ПАНАС— СЯРОД НАС

Пра яго я ўпершыню пачуў ад знаёмага з Гомельшчыны. — Ведаеш, ляжаў я ў бальніцы з сынам Талаша, — паведаміў прыцель.

— З якім?
— А з тым, што ў «Дрыгве» завецца Панасам.

Зацікавіла. Узяў камандзіроўку і — на Петрыкаўшчыну! Для чынасці зайшоў да раённага начальства. Мяне ахвотна «транспартавалі», і я апынуўся ў Навасёлках, у тых самых, што апісаны ў «Дрыгве», і дзе жыве мой шанюўны

нуўся да мяне гаспадар.

— Ды вас кожны хоча бачыць. Вось і я прыехаў з Мінска...

Субсяседнік мой, не спыняючы хады:

— Недзе, здаецца, бачыў я цябе. Але ж ці ўсіх запомніш. Былі і ўчора, і заўчора... Прыязджаюць адусюль. Найбольш маладыя, піянеры. Ды ўсё — як дзед Талаш ваяваў, што рабіў потым. А дайце што-небудзь ягонае! І паадаваў — кісет, шапку, ножны складалі...

Перакладчыцкая праца — нібы тыя роды: пасля нараджэння пераклада амаль адразу забываюцца ўсе пакуты. Мусіць, таму не буду гаварыць, як перакладалася асобныя вершы і пазмы Якуба Коласа, а скажу некалькі больш агульных слоў.

Беларускія пазы, асабліва класікі (таксама, як і ўкраінскія), паддаюцца перакладу на польскую мову адносна лёгка

ства «слыху», г. зн. падобная эстэтычная ўражлівасць на меладычную арганізацыю вершаванага радка, а адсюль любоў да аднолькавых вершаваных памераў. У розных народаў гэта выглядае зусім па-рознаму. Напрыклад, немцы гатовы скрыгатаць зубамі, слухаючы пашыраны ў Польшчы эпічны трынаццаціскладовік, але зтое пакланяюцца дастасаванаму да

ватворчых пошуках. Прыгадаем, што Купала, як у нас Лесьмян, у многіх вершах («У вечным боры», «Чорны бог», «Паязданне») выкарыстоўвае і пераўвасабляе старадаўнія словы, часам нават характэрныя для народнай прамагі, здабытыя са схованкі ў казанчай краіне за сям'яй гарой і сям'яй ракой. Скажанае вышэй «саступае» адназначнае зусім не тое, што Колас нібы горшы лірык, а толькі тое, што ў яго — іншы тып творчага ўяўлення. Добрыя пазы непадобныя і не могуць быць падоб-

шэдэўрам гэтага перыяду ўяўляецца «Песня на сон у бяссонне». Стары, хворы, адзінокі чалавек пакутуе ад бяссонніцы і сам сабе напявае калыханку. Пры меншай мастацкай культуры аўтара верш мог бы выклікаць эфект, зусім не прадбачаны: уражанне афектацыі, штучнасці, нават смешнасці, а тым часам верш сапраўды хваляе (асабліва такіх чытачоў не першай маладосці, як я), хваляе жыццёвай праўдай і вострым драматычным кантрастам паміж сітуацыяй і нібы ўзятымі з «Мурзілікі» малюнкамі інфантальнай калыханкі, якія паўтараюцца ў характары лейт-матыву.

Такая асаблівае таленту Коласа як аўтэнтчнага паэта вызначае буйнамаштабны характар яго эпічнасці. Тут мы закранаем, між іншым, прычыны мастацкага поспеху яго «палескай трылогіі» («У палескай глушы», «У глыбі Палесся» і «На ростанях»), якая ўзрасла амаль на даліне беларускіх праявітых традыцый (часта зусім не ўсведамляе сабе зарубежны чытач).

Галоўны твор у багатым набытку ўсяго жыцця паэта, «Новая зямля», шэраг раздзелаў якой я пераклаў нядаўна разам з дачкой Даротай і перакладчыцай яе пакалення Бажанай Гагалеўскай, з'яўляецца творам, у адносінах да якога вызначэнне «поспех» гучыць, можа, нават і заслаба. Гэта вялікая паэма, напісаная ў 1911—1923 гадах, уяўляе сабой, не збаюся тут гучнага слова, беларускую народную эпопею.

У «Новай зямлі» якраз перамога незвычайны дар пераўвасаблення перажытага ў мастацкі твор. Садзейнічала гэтаму таксама вельмі рэдкая асаблівае, без якой эпіка ў сапраўдным сэнсе гэтага твора проста немагчыма, — уменне паслядоўна і так натуральна, што амаль непрыкметна, спалучаць аўтарскую дыстанцыю ў адносінах да падзей і асоб з цэлым і сімпатыяй (пазбаўленай, зразумела, сентыментальнасці).

У гэтай паэме Колас выступае майстрам, якога можна параўнаць з Адамам Міцкевічам, яго вялікім аднафамільцам (як вядома, сапраўднае імя і прозвішча Коласа — Канстанцін Міцкевіч) у пластычным паказе як месца дзеяння, антуражу, так і бездакорнай у драматычных адносінах хады падзей; перш за ўсё, майстрам у стварэнні несхематычных, жывых, каларытных персанажаў — пад вонкавай, крыху нават па-бытавому праставатай абалонкай у іх скрываецца немалая ўражлівасць і багатае ўнутранае жыццё. Дадамо таксама — бо няможна пісьменнікі на гэта здольны, — што выразнымі рысамі надзяляе ён не толькі персана-

жы галоўныя, але і трэцяяпланавыя, што масавымі сцэнамі апераўруе ён з такой вялікай свабодай, не выпускаючы з поля зроку ніводнага ўдзельніка, што зноў напрошаецца аналогія з адпаведным выключным майстэрствам аўтара «Пана Тадэвуша», напрыклад, з раздзеламі пазмы «Нарада», «Калатня», «Дыпламатыя і паліванне». Удзячным прыкладам у Коласа можа паслужыць казначнае апісанне суседскага застолля пасля падгляду пчол (XIII раздзел). Аўтар «Новай зямлі» знаёміць нас са сваімі героямі выключна шляхам усюснай характарыстыкі, гэта значыць праз паступовае выяўленне паасобных рысаў характару ў самім дзеянні, а не паведамляючы іх наперад у словах ад аўтара, што ў дзевятнаццатым стагоддзі, ідучы лячэйшым шляхам, не раз рабілі нават вядомыя класікі. Істотную ролю ў беларускай эпопеі адыгрывае таксама надзвычайны, зноў сапраўды міцкевічаўскі, гумар, камізм сітуацыі (ім, між іншым, амаль бесперапынна суправаджаюцца розныя прыгоды дзядзькі Антося, калі ён без білета едзе цягніком у вялікі горад Вільню) і характараў, досціп (прыгадаем прымаўку «Ядзяць іх мухі з камарамі», якая ўкладваецца ў вусны дабрадушнага і адначасна нядбалага гаспадара Хадкі ў самыя неадпаведныя моманты). Варта падкрэсліць, што ні смешныя рысы гэтых людзей, ні сітуацыі, у якіх яны трапляюць, не асмешваюць іх, дакладней — у найменшай нават ступені не кампраметуюць у нашых вачах, наадварот, набліжаюць іх да нас, а часам і дэзавяляюць лепш прыкмеціць.

Урэшце Колас-эпік з'яўляецца, як і Міцкевіч, майстрам у перадачы колераў аселага ў памяці часу, яго атмасферы, падрабязнасцей побыту, спецыфікі матэрыяльнай і духоўнай культуры апісанага асяроддзя. Адсюль вынікае неацэнная дакументальна-пазнавальная каштоўнасць «Новай зямлі» — у такой жа ступені важная для гісторыі беларускай народнай культуры, як для шляхецка-дворнай культуры — «Апісанне норвагаў і звычайяў пры панаванні Аўгуста III» Енджэя Кітовіча, а для «шляхты на сядзібе» — міцкевічаўская «Шляхецкая вершаваная аповесць у дваццаці кнігах». Паказальна! У кожным з вядо-

Тадэвуш ХРУСЦЯЛЕЎСКИ

Трызнальні Перакладчыка

(напэўна, гэтаксама выглядае справа і з адваротным перакладам). Прычыны тут такія: блізкае суседства, пераплачэнне нацыянальных караняў, сямейныя сувязі і ўвогуле вынікі працяглага сузыхання ў адных і тых жа дзяржаўных арганізмах. Усё гэта, а дадамо яшчэ такія рэаліі, як падабенства, што ўзнікла ва ўмовах бытавання на адных і тых жа або блізкіх тэрыторыях, падабенства культурных з'яў і культурнай спадчыны, прывяло да таго, што паміж нашымі мовамі існуе нешта большае, чым толькі падабенства, абумоўленае славянскім паходжаннем. Мы можам гаварыць пра тоеснасць многіх соценяў слоў, гаспадарчых тэрмінаў, ідыяматычных зваротаў, прыказак і г. д.

Калі я перакладаў з вашай мовы, некалькі разоў здаралася так, што значэння нейкага незразумелага мне слова не даваў нават вялікі беларускарускі слоўнік або «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы». І тады я браў у рукі «Слоўнік польскай мовы», выдадзены Карловічам, Крынскім і Нядзведскім у 1900 годзе, і... знаходзіў там патрэбнае слова, толькі з заўвагай: крэсовае. Прыемна мне адно ў гэтым месцы дадаць, што ў тых выпадках, калі цалкам падводзілі ўсе слоўнікі, я звяртаўся за дапамогай да заўсёды надзейнага ў такіх выпадках Янкі Брыля.

Заўважу яшчэ, што і ў нас, і ў беларусаў назіраецца падабен-

ства іх моўных патрэб цяжкаму гекзаметру. Французы аблюбовалі нецкавы нам і, відаць, беларусам александрынам.

А таму, мусіць, трэба мне гаварыць не пра цяжкасці перакладу, а пра самага Якуба Коласа як паэта. Будзе гэта гаворка пра зачараванасць. З той папярэдняй заўвагай, што для перакладчыка значнай колькасці твораў Коласа яна не з'яўляецца тым рамантычным, сляпым захваленнем з першага погляду нахштальт сянкевічаўскага каханя Скаштускага да Галены, якое ўзнікла адразу ж пасля іх спаткання ў стэпе. Гэта, хутчэй, зачараванасць, якая вынікае з працяглага знаходжання побач — сінонім супольнага быцця. Бо перакладчык зжываецца з аўтарам намога мацней, чым самы захоплены чытач. Па сутнасці, ён не можа сабе дазволіць на няўважлівае, хаця б у асобных мясцінах, чытанне, на хвіліны аслаблення сваёй засяроджанасці. Павінен ён з аднолькавай увагаю запяняцца на кожнай мясціне тэксту. У эпіцы — бачыць усё амаль з такой дакладнасцю, нібы ён сам знаходзіўся разам з аўтарам на месцы, дзе адбываўся пэўны эпідэ дзеяння. У лірыцы — зразумець самую лёгкую зруху душы аўтара — хаця б у той ступені, у якой гэта ўласціва аўтарскай самасвядомасці.

Якуб Колас саступае — тут трэба гэта сказаць — Янку Купалу як лірык: у здольнасці ўвасаблення, у вынаходлівасці пры стварэнні лірычных сітуацый, урэшце, у моўных і сло-

вальных павінны адрознівацца паміж сабой. І нават істотна, па сваёй сутнасці. Колас, незвычайнай меры пластык, валодаў — выкарыстаю тут тэрмін Станіслава Чэрніка — аўтэнтчным творчым уяўленнем. Чэрнік, вядомы ў польскім міжваенным дваццацігоддзі і ў наш час стваральнік патэтычнага кірунку, званага аўтэнтызмам, у сваім паэтычным часопісе «Ваколіца паэтаў» абвясціў, што мастацкі поспех верша абумоўлены тым, ці перажыў аўтар у сапраўднасці тое, што ў вершы складае лірычную сітуацыю. Паэт павінен выказаць гэта — абавязкова сваё — перажыванне самым аўтэнтчным спосабам. Усялякі адыход ад дакладнасці ў перадачы таго, што здарылася, пагражае мастацкай няўдачай. Я не хачу сцвярджаць, што Чэрнік (дарэчы, потым ён адмовіўся ад дагматычнага разумення свайго тэзіса) цалкам меў рацыю. Спаслаўся ж я тут на яго толькі дзеля таго, каб паказаць спецыфіку творчага ўяўлення Якуба Коласа. Скажанае зусім не адмаўляе шанцаў на мастацкі поспех лірыкі. У двух першых тамах чатырнаццацітомнага збору твораў Коласа, куды ўключаны малыя паэтычныя формы, мы знаходзім многа сапраўдных шэдэўраў (я маю на ўвазе лірыку, а не вершаваную палітычную публіцыстыку). І што асабліва характэрна, напісаны яны пераважна ў апошнія, менш плённыя ў творчых адносінах гады. Праўда, зтое гэта былі гады завостранай самасвядомасці, ахопу жыцця з самай шырокай перспектывы, якая толькі магчыма, а таксама бунту ў дачыненні да Непазбежнасці. Вершы гэтыя не вельмі вылучаюцца крытыкай і складальнікамі, якія шыра аддаюць перавагу больш раннім, «палітычным». Лірыка апошніх гадоў вельмі асабістая — пра смерць самых блізкіх людзей, пра набліжэнне ўласнага апошняга шляху, пра трывогі і самоту старасці. Маленькім

УРОЧЫШЧА «ДУБЫ»

Пойдзем да Нёмна.

Ён тут не цяча, а пяе.
І ў ладкі хваляў вясёла б'е,
Калі чытае вершы зямляк,
Калі яму птах падпявае,

А ў кронах маланак гараць
каснікі.

Шаснуў жолуд
па мокрым лісці.

Ці крок паэта данесла ціш?
Дажды ўсеўныя,
Грыбная пара.

Пойдзем.
І кошык кажа:
— Пара!

А самы лепшы грыбнік
Ён, паэт.
У гэта паверылі

Пойдзем да Нёмна.

Ля дубоў пастаім,
Што шумелі яшчэ
Над дзедам тваім.
З хмарамі чубяцца
дубы-землякі,

лова задала ў канцы некалькі пытанняў.

— Дзядзька Змітрок, мы добра ведаем пра дзеда Талаша. І вы хораша расказалі. Але ж хочацца пачуць і пра вашу маці.

— Памерла маці ў 1920 годзе. Бацька ды кажа: «Ну, сыноч, нехта павінен з нас ажаніцца — або ты, або я». Падумаў-падумаў я і вырашыў: «Лепей ажанюся я!».

— А ці дапамагаў вам Колас як сваім героям?

— Дапамагаў. Калі памёр бацька ў 1946 годзе, Якуб Колас прыязджаў на пахаванне. У мяне спытаўся: «Можа, цябе, Змітрок, тут хто крыўдзіць, што-небудзь трэба табе?» Усё добра, гавару. Але я лавіў рыбу, і ў мяне забралі сетку. Дык ён пайшоў, даў ім паганяю. Самі прынеслі, яшчэ мокрую.

Дзівіўся ён, чаго і куды спяшаюцца людзі ў гэтым Мінску. Задумаўся яшчэ і над іншым. Едзем мы на аўтазавод. Дарога доўгая. Дзядзька Змітрок сядзіць, я стаю каля яго. Праходзіць пэўны час — ён:

— Ай-я-яй!..
Пачакаўшы, зноў задзівіўся.
— Што, Дзмітрый Васільевіч?

— Столькі ж бульбы можна было б пасадзіць, колькі гэты Мінск займае! — цяжка выдыхнуў ён.

Павёў Панаса паглядзець помнік Якубу Коласу, а значыць, і яму з бацькам. Заадно хацеў і сфатаграфавача каля манумента. Уважліва разглядаў усе фігуры. А пасля:

— Бацька — рыхтык ён. А я, можа, і быў такі ў маладым вображэнні...

Як вядома, дзеда Талаша З. Азгур ляпіў з натуры, Панаса ж — адвольна, 18-гадовым юнаком. Ніякага фота гэткага ўзросту Змітрака не захавалася (дзій ці было яно зусім!).

Яшчэ недаўмяваў:
— Слухай, чаму Колас мяне памяняў? Хіба Змітрок горш за Панаса?..

Тройчы прыязджаў Коласу Панас на сустрэчы ў Мінск. У музеі народнага песняра беражліва захоўваюцца і фатаграфіі, і магнітафонныя запісы голасу Дзмітрыя Васільевіча. У дні 100-годдзя Якуба Коласа мне захачелася ўспомніць добрым словам яшчэ аднаго чалавека з творчай біяграфіі вялікага песняра Беларусі. Яму, Коласаву Панасу, нядаўна споўнілася б 80 гадоў.

І. КУРБЕКА.

мых мне прыкладаў сумарнага ахопу жыцця асяроддзя ці многіх асяроддзяў пэўнага часу хутка пасля з'яўлення такога твора ці нават у часе яго пісання гадзіннік гісторыі, стрэлкі якога дагэтуль ішлі вельмі марудна, пачынаў вельмі імкліва прыспешваць хаду і тут жа выклікаў да жыцця новую эканамічна-культурную фарміцыю, якая знішчала старую. І якраз тут напрошваецца асабліва з'яўша. Як правіла, такі хранікёрска-мастацкі «пераўлік» праводзяць творцы, эмацыянальна звязаныя з той эпохай, што адыходзіла. Яны часта са слязлівай меланхоліяй сцвярджаюць: Дыямед кінуў такі «вялізны камень, які сёння двое людзей, хоць самых дужых, могуць скрануць з месца, толькі добра палацеўшы» (Гамер); «апошні наезд на Літве», «апошні, што так вядзе паланез», «апошні на Літве возны Трыбуналу» (Міцкевіч). Тым часам у «Новай зямлі» свой паэтычны «музей пад адкрытым небам» узводзіць чалавек не толькі малады, але, як палітычны дзеяч, якраз ідэолаг радыкальнага прыспяшэння падзей у сваёй сялянска-лясной краіне — прыспяшэння, непасрэдным вынікам якога будзе пераход жыцця ў роднай старонцы ў іншую якасць, як у арганізацыі вытворчасці, так і ў абнаўленні стылю жыцця. Таму, здавалася б, хто як хто, а гэты чалавек не павінен адчуваць (ды яшчэ так непасрэдна!) прыгажосці жыцця, якое абяпяралася на ледзь не натуральную гаспадарку. Дадумо, што ў тым годзе, калі ён пачаў пісаць пэзму (1911), яшчэ не прадбачыўся такі хуткі заняпад менавіта гэтай цывілізацыйнай фармацыі.

Я тут некалькі разоў спасылся на «Пана Тадэвуша», але не дзеля таго каб гуляць у пошукі уплываў і залежнасці ці развіваць несур'ёзныя разважання, скажам, на тэму пераходу генаў у межах... можа, нават і аднаго роду, аднак ужо ў XVIII ст. далёка разгалінавана (на такіх разважаннях магла б спакусціць тоеснасць прозвішчаў, а таксама факт, што абодва яны апісваюць, калі не зважыць на дэталі, амаль тую самую мясцовасць). Проста спасылаюся на «Пана Тадэвуша» як на агульнавядомы і неаспрэчны эпічны твор, да таго ж толькі на сто гадоў аддалены часам дзеяння ад «Новай зямлі». Мне здаецца, што тая або іншая паралель паміж абодвума творами вельмі добра ілюструе сутнасць эпічнасці і становяцца мастацкай якасцю беларускай архаікі.

зямлю, то, можа, настаў ужо час, падумалася мне, не перабольшаваць з асцярогамі, нібы прадмет гаворкі здаецца надта далікатным. І адкрыта скажаць, што існуе пэўная розніца ў паказе Зямлі, што «цягнецца над блакітным Нёманам» (і над Прыпяццю!), паміж надзвычай багатай польскай літаратурай пра гэтыя мясціны (ад «Успамінаў квестара» Ходзькі і «Пана Тадэвуша» праз Ажэшка і Вейсангофа да незаслужана сёння забытай Марыі Радзевіч і інш.), з аднаго боку, і «Новай зямлі», «Сымонам-музыкам», многімі паэзіямі творамі іншых аўтараў, з другога. Першыя паказвалі нашу айчыну праз вокны маёнткаў і маёнткаў часта сумленнай і нават вельмі сумленнай, але ўсё ж шляхты. Колас жа — праз ваконца беднай сядзібы магнатскага службоўца самага нізкага ўзроўню, які добра ведаў, што такое прыгнёт. І іншыя... Але не буду працягваць гэты спіс. Значыць, мы маем справу з тым самым, назавём яго так. Прадметам, які бачыцца з дзвюх гаворачы фігуральна, перспектыву. І які ж вынік? Оптыка, якая не ведае, што такое эмоцыі, сведчыць, што такія малюнк, бачаныя з двух бакоў, накладоўца адзін на адзін, узаемадапаўняюцца, становяцца значна паўнейшымі ці, дакладней, толькі ў такім выпадку поўныя, трохмерныя. Што ж вынікае з таго? А тое, што сёння, калі, як пісаў Колас у эпілогу да «Рыбаковай хаты», нічога ўжо не дзеліць абодва нашы народы, а так многа ідэйна лучыць, настаў час, каб мы часцей узаема знаёміліся з творами, якія напісаны якраз пра гэтыя землі і належаць да скарбаў абодвух нашых народаў, паўней засвойвалі веды пра нас саміх, нашу спадчыну, супольны ўклад у культуру, а таксама гісторыю гэтых зямель. Бо гэта мінулае, як і мінулае кожнага ўвогуле кавалка зямлі, не з'яўляецца толькі — як могуць падказваць эмоцыі — чорна-белым; ёсць у ім таксама ўся гама іншых, дадатковых колераў.

Яшчэ раз вяртаюся да пачатку сваіх выказванняў. Так, няцяжка перакладаць палюка «Новую зямлю». Асабліва такому, што не зусім забыў — хоць амаль паўстагоддзя жыў у горадзе, намога большым за тагачасную Вільню, — жыватворчых сувязей з вясковай маці-зямлёй, памятае, нават не вельмі цёмна, падстрэшкавую вёску, яшчэ не знішчаную бетоннымі «карабкамі», з гаражамі на «фіятах». Няцяжка перакладаць гэты твор паэту з краіны, у якой парна рыфмаваны дзевяціскладовік таксама належыць да традыцыйных форм верша-складання. Прыгадаем, што ім карысталіся і Ян Чачот, і Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч — супольныя паэты абедзвюх нашых вельмі блізкіх краін.

Пераклаў з польскай Адам МАЛЬДЗІС.
г. Варшава.

Здавалася б, біяграфія народнага песняра вывучана падрабязна, дэталёва. А ўсё тое, нават нязначнае, што знаходзіць даследчыкі і біяграфы, што хоць крыху мае адносіны да жыццяпісу паэта, адразу ж унітоўваецца ў яго біяграфічны вестнік.

Да сёння (даюць школьныя падручнікі і альбомы) лічыцца, што першым настаўнікам Якуба Коласа быў Іван Васільевіч Міцкевіч. Ды і аўтабіяграфія Канстанціна Міхайлавіча як быццам пацвярджае гэта: «Першая навука вилася дома. Я і два старэйшыя браты вычылілі дома дзве зімы ў аднаго «дарэктара» — вясновага хлопчыка, скончыўшага пачатковую

А. Ф. Фурсевіч. 1925 г.

школу, якога бацька наняў за тры рублі на зіму». Так, І. В. Міцкевіч быў настаўнікам будучага паэта, але не першым, і не дзве зімы, а толькі адну. Паміж малага Кастуся захавала гэтую зіму і так прыгожа апэтызавала яе ў пэзме «Новая зямля». А хто ж быў першым настаўнікам Якуба Коласа?

Якуб Колас лічыў, што лепшай кнігай з'яўляецца жыццё, а вобразы для кожнага твора можна маляваць з тых людзей, якіх добра ведаў. Таму амаль за кожным прататыпам яго твораў стаяць канкрэтныя асобы. Нават за Сымонам-музыкам стаяць сам паэт, які выдатна іграў на скрыпцы. Праўда, фантазія і мастацкі вымысел змянялі характар ці жыццёвыя абставіны героя.

Донтар філалагічных навук С. Александровіч у кнізе «Гісторыя і сучаснасць» пісаў: «Першым настаўнікам Я. Коласа быў «дарэктар» Фурсевіч з Галавенчыцы, што знаходзілася непальёку ад Мікалаеўшчыны. На жаль, захаваліся вельмі скупяныя звесткі пра першага настаўніка. Вядома толькі, што Фурсевіч быў гадоў на чатыры-пяць старэйшы за свайго вучня, вучыўся пасля ў Нясвіжскай семінарыі, працаваў на Палесці настаўнікам, сустрэўся з Я. Коласам і стаў прататыпам Фурсевіча — аднаго з вобразаў трылогіі «На ростанях». Даследчык грунтаваўся не толькі на ўспамінах сясцёр і брата Я. Коласа. Ведаючы пісьменніцкую дакладнасць апісання жыццёвых фактаў, такую выснову можна было зрабіць, чытаючы радні з трылогіі «На ростанях»: Лабановіч у хаце пана падлоўчага гаворыць: «— Турсевіч — гэта мой настаўнік і мой зямляк, аднае воласці. Я лічу яго адным з выдатнейшых настаўнікаў і працаўнікоў. Ён не толькі вядзе добра справу ў школе, але і многа працуе над самім сабою; чалавек многа чытаў і многа думаў. Гэта адзін з

тых маіх сяброў, якіх я вельмі шаную і паважаю... Ён старэйшы ад мяне гадоў на чатыры. Калі ён скончыў першую школу, то я яшчэ пачынаў толькі вучыцца. Ён цэлую зіму быў маім дарэктарам, маім і маім братоў». Хто ж ён, «дарэктар» Фурсевіч?

Аляксандр Юстынавіч Фурсевіч нарадзіўся 22 кастрычніка 1877 года ў в. Галавенчыцы (цяпер в. Вішнявец) Мінскага павета. Яго бацька Юстын Дамінікавіч, малазямельны селянін, памёр ад сухот, калі сыну было два гады, Маці Соф'я Віненцьеўна праз два гады выйшла замуж, а малы Саша выхоўваўся ў бабুলі па маці, якая жыла недалёка, у мястэчку Новага Свержань, 3 сямі год хлопчык летам пасвіў каровы, а зімой вучыўся ў пачатковым вучылішчы.

У 1890 годзе сям'я Міхала Міцкевіча пераехала ў Альбуч. Бацька імкнуўся даць адукацыю сваім дзецям. Але як гэта зрабіць? Леснічоўна ад Мікалаеўшчыны — кіламетраў сем. Хто згодзіцца суровай зімой цягнуцца сюды, у таную глухамань? Хіба што знайсці каго з Новага Свержаня? Мясцічка ад Альбучі, калі ісці прамком праз Нёман, знаходзіцца ў кіламетрах чатырох. Напытаў знаёмых, і леснік падказаў, што ёсць хлопчык, які закончыў пачатковую школу. Здоўныя як да граматы, так і да арыфметыкі. Угаворваць Сашу не давялося: як-нікак, а ўсё ж нейкі заробкі, ды і харч бяссплатны. Так, зіму 1890—1891 года Аляксандр Фурсевіч вучыў дзціца Міхала грамаце. І спрод іх быў Кастусь, будучы народны паэт.

На другую зіму Аляксандр не змог працягваць навучанне дзціца Міхала: захварэла бабуля, і гаспадарка поўнасцю легла на плечы хлапчука.

Калі споўнілася 13 год, Саша Фурсевіч пайшоў у заробкі на слаў пльвітоў па Нёмнае ў Гродню і Коўна. Але цяга да вучобы не гасла, і ў 1894 годзе ён наступіў у Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю, якую пасляхова закончыў. Затым па накіраванні пачаў працаваць у Лагішынскім народным вучылішчы Пінскага павета. Летам 1898 года, выкарыстаўшы перапынак у занятках, Аляксандр Юстынавіч закончыў курсы пазашкольных і практычных садоўніцтва і агародніцтва пры Мар'інагорскай сельскагаспадарчай школе, а з восені зноў вучыў у Лагішына. У 1900 годзе Фурсевіча пераводзіць у Люсінскае народнае вучылішча, у якім ён працуе два гады. За добрую работу загадам Мінскай дырэкцыі народных вучылішчаў яму была аб'яўлена падзяка. А ў Люсінскае народнае вучылішча пасля Фурсевіча прыходзіць працаваць Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч.

Далей Аляксандр Фурсевіч працуе ў Любашаўскім народным вучылішчы Слуцкага павета, а з лютага 1906 года ён загадчык двухкласнага земскага вучылішча ў Рэчыцы.

Вось тут і развіліся, відаць, ідэйныя погляды Фурсевіча і Коласа (Максіма Юстынавіча Турсевіча і Андрэя Пятровіча Лабановіча). Канстанцін Міхайлавіч, так, як і астатнія ўдзельнікі першага настаўніцкага з'езда 1906 года, лічыў, што з існуючым ладом трэба змагацца шляхам рэвалюцыйнай барацьбы, аб чым і было запісана ў адным з пунктаў пратакола з'езда. Фурсевіча не было сярод удзельнікаў з'езда: ён лі-

Людзі і свет.
Паэты заўсёды былі грыбнікамі,
Нават тады, калі рыфмы шукалі.
А ён жа, паверце,
грыбнік з грыбнікоў.
Ён дол гэты ўвесь
перамацаў рукою.
І сабе за жыццё ў далоні атрос
Цэлы Нёман празрыстых рос.
Ён кожную сцэжку
ля пушчы у нас
Кіёчкам на шчасце перажгнаў.
Пойдзем да Нёмна...

Багатае лета прыйшло у Дубы,
Сеўна на ягады і на грыбы,
І добры ўраг, і багаты ўкос.
Высокі бераг...
Высокі лес...

ПЕРШЫ НАСТАЎНІК КОЛАСА

чыў, што прасты народ трэба весці да шчаслівай долі шляхам адукацыі. Напэўна, Якуб Колас і выходзіў з гэтага, калі ў трылогіі падкрэсліў імкненне Турсевіча да спакою і ўласнага дабрабыту. Але не будзем забываць, што Турсевіч — усё ж мастацкі вобраз, а Фурсевіч — жывы чалавек. І калі ў рамане развіліся «іхнія дарогі ў розныя бакі», то ў жыцці было інакш.

У 1906 годзе Аляксандр Фурсевіч наступіў у Віленскі настаўніцкі інстытут, які закончыў у 1909 годзе з адзнакай, і Я. Колас, бываючы ў Вільні ў 1906 і 1907 гадах, сустрэнаўся з Фурсевічам.

Нейкі час Аляксандр Юстынавіч працуе настаўнікам чатырохкласнага гарадскога вучылішча ў Гродне, інспектарам Васільскаўскага вышэйшага пачатковага вучылішча недалёка ад Беластока, загадчыкам Буйскага двухкласнага вучылішча Вяцкай губерні, а пасля чаго зноўку прыехаў у родную Беларусь. Спачатку настаўнічаў у Койданаўскай школе, а пасля загадаў Самахвалявіцкай сямігадовай школай, што непадалёк ад Мінска. У канцы 1923 года Фурсевіч быў накіраваны ў Мінск на вышэйшыя курсы беларусказнаўства. Пасля заканчэння курсаў назначыўся выкладчыкам прадметаў беларусказнаўства ў Мсціслаўскім педтэхнікуме. Адначасна да 1932 года працуе загадчыкам першай сямігодкі ў Мсціслаўі. Вось тут зноў блізка сыходзіцца шляхі Я. Коласа і Фурсевіча.

Летам 1925 года Фурсевіч, падыймаючы цяжар, надарваўся і злёг у бальніцу. Аперацыя прайшла не вельмі удала. Канстанцін Міхайлавіч, уведаўшы пра гэта, выклікаў з Мінска лепшых дантароў, дапамог з лекамі. Паўторная аперацыя была паспяховай. «Ён мяне выратаваў ад смерці», — успамінаў паэзія Аляксандр Юстынавіч. А ў снежні ў школе, дзе працаваў Фурсевіч, была наладжана сустрэча з Якубам Коласам.

Пачалася Вялікая Айчынная вайна. А. Ю. Фурсевіч працуе рахункаводам калгаса «Ударнік палёў» Уржумскага раёна, пасля — бухгалтарам дзіцячага дома, настаўнікам матэматыкі Пастопольскай СШ недалёка ад Уржума.

Ішоў восьмы дзесятак год. Здароўе пагоршылася, і Аляксандр Юстынавіч вымушаны быў пайсці на пенсію. Да апошняга часу ён займаўся гаспадаркай, часта выступаў перад вучнямі. Памёр А. Ю. Фурсевіч 18 сакавіка 1965 года.

Пошукі слядоў першага настаўніка Я. Коласа прывялі мяне ў г. Уржум, на радзіму С. М. Кірава. Тут я і сустрэўся са сваякай Аляксандра Юстынавіча Нінай Канстанцінаўнай Вішнеўскай (дзівочае прозвішча Фурсевіч). Яна захавала не толькі дакументы жыцця і дзейнасці А. С. Фурсевіча, але і той факт, што ён перапісваўся з Я. Коласам. Ці чытаў Аляксандр Юстынавіч трылогію «На ростанях»? Вядома, чытаў. І некаторы час крыўдзіўся на свайго вучня за тое, што вывёў Турсевіча ў рамане такім. Пасля прымірэння, бо Колас пісьмова растлумачыў яму, што Турсевіч — мастацкі вобраз. Пісем народнага паэта у яе няма. Магчыма, яны захаваліся ў дачні А. Ю. Фурсевіча, а можа, і прапалі...

Вось такія звесткі пра чалавека, які быў першым настаўнікам народнага песняра.

Алесь КАМАРОУСКІ.

«Лабановіч застаўся адзін. У першыя хвіліны яго ахапіў жаль да сваіх сяброў, з якімі ён нядаўна развітаўся. Асабліва шкада было Янку Тукалу і Алеся Садовіча. Чатыры гады прабілі яны ў настаўніцкай семінарыі як землякі і найлепшыя дружбы. Многа малюнкаў і нічым не зганьбаваных перажыванняў засталася ў мінулым. Аб гэтым зараз можна толькі з прыемнасцю ўспамінаць», — чытаем мы ў трылогіі «На ростанях».

Андрэі Лабановіч, як вядома, мае многія біяграфічныя

Але вось што ён быў за асоба (а пра гэта дазваляюць гаварыць толькі старонкі трылогіі), мы мала ведаем.

Трохі даўнавата я ведаўся, што ў Новым Свержні (у трылогіі Панямонь) жыве родны брат Сымона Канстанцін Фёдаравіч Самахвал. Сёння Канстанціна Фёдаравіча, на жаль, няма, але ўсе тыя дакументы, якія ён мне паказаў, зараз захоўваюцца ў яго сына Генадзія.

Запіс той даўняй нашай размовы з Канстанцінам

жылі дробязнымі аднадзёнкамі. Але ўжо калі весляліся, то разыходзіўся да канца. Дарэчы, жарты яго былі вельмі дасціпныя, разумныя. З выдумнай... Гэта паказана і ў трылогіі. Памятаеце, як размаўлялі жэстамі Лабановіч і Тукала, стоячы адзін на Амбронькавай гары, а другі на Дзямяннавым Гузе за Нёманам? Паміж імі, як ніяк, было больш за два кіламетры. Дык гэтую «размову» прыдумаў Сымон. Ён нам, малым, паказаў гэтыя жэсты. І ў семінарыі, здаралася, ён дзівакаваў. Дарэчы, вельмі часта бегаў ён да Кастуся Міцкевіча і ў Альбуць, і ў Мікалаеўшчыну. А да нас хадзілі Кастусь Міцкевіч з Алесем Сянкевічам. Дружылі яны моцна... — Дзядзька Кастусь, а як

двух закадычных прыяцеляў, Лабановіча і Тукалы. Больш глухі і зацішны куток, як тут, цяжка было знайсці. Розную недазволена літаратуру — брашуркі, лісткі, адозвы — яны хавалі і ў нетрах глухога лесу. Літаратуру прыносіў потайна Янка з мястэчка, у якім ён з дапамогаю рэвалюцыйна настроенай моладзі знайшоў сабе аселасць і невялікі заробаток.

Сябры сустраліліся часта — ці то ў мястэчку, у цеснай каморцы Янкі, ці тут, у Смалярні. Удвух было веселей дый шмат паўставала пытанняў, якія вымагалі свайго вырашэння.

Пацвярджае цесную дружбу Якуба Коласа з Сымонам Самахвалам і старэйшы жыхар вёскі Кнотаўшчына, 90-гадовы Міхаіл Майсеевіч Ермаковіч, помніць Сымона Самахвала і малодшую сястра Якуба Коласа Марыю Міхайлаўна Бруй, апошняя з роду Альбуціх. Хоць ёй тады было гадоў каля дзевяці, калі ў Смалярні сустраліліся сябры, але Сымона яна добра запамінала. «Бо заўсёды, — расказвае яна, — калі прыходзіў Самахвал, у хаце становілася веселей. Ён адразу вітаўся з малымі, ды заўсёды жартаўліва. «Ну, верабейчыкі, які сёння вас каршун напалохаў? Ці не той, што ў Цёмных Лядах?» Перакідаўся дзюма-трыма словамі з дзядзькам Антосем ці з маці і ішоў у другую палову хаты да Кастуся. І адтуль ужо нёсся яго зычываты голас ды абавязкова з жартам».

Зноў вернемся да расказу Канстанціна Фёдаравіча Самахвала.

— Вось я і кажу, што наша Негертава можа ганарыцца, як і Мікалаеўшчына, сваім дачыненнем да асобы Якуба Коласа. Ды і ў трылогіі «На ростанях» апісана гэтая вёска.

— Дзядзька Кастусь, як вы думаеце, чаму Якуб Колас назваў свайго героя Янкам Тукалам? Ці не было якой-небудзь падставы для гэтага? Ну, напрыклад, як у выпадку з Алесем Садовічам... Алеся Сянкевіча павуліччана звалі Садавы...

— У Негертаве казалі тукала на таўкач, якім таўкі куцю ў ступе. А гэтай справай займаўся і Сымон. І, мажліва, Колас бачыў за гэтым заняткам свайго сябра. Тут ёсць і свой падтэкст: Сымон заўсёды быў неадступны, як кажучы, «тоўн» сваб. Ну і гумарам трохі павявае ад гэтага слова, што было ўласціва Сымону.

— А які далейшы шлях Сымона? — задаю апошняе пытанне Канстанціна Фёдаравічу.

— Калі асудзілі Якуба Коласа на трохгадовае турэмнае зняволенне, Сымон быў сам не свой. Вельмі перажываў ён за свайго сябра. Быў прыгнечаны думнай, што вольны ён на свабодзе, а Якуб Колас у турме. Аб гэтым ён пісаў нам, сям'і, з Латвіі, з горада Лібаўы, дзе з цяжкасцю ўладкаваўся выкладчыкам у чыгуначным вучылішчы. Калі ў савецкі час пачалі адрывацца навуцальныя ўстановы, Сымон прыехаў у Мінск і паступіў у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Скончыў яго і пачаў выкладаць у Мінску ў аўтадарожным тэхнікуме, затым — у політэхнічным інстытуце. Памёр ён 10 лістапада 1938 года. Аб сустрэчах Якуба Коласа і Сымона Самахвала ў савецкі час, на жаль, нам нічога не вядома. Таму што нас падзяліла мяжа аж да 1939 года.

Яўмен КМЕН.

ЯНКА ТУКАЛА — СЫМОН САМАХВАЛ

ныя рысы аўтара трылогіі. Вобраз Алеся Садовіча напісаны з Алеся Сянкевіча, які родам з Мікалаеўшчыны (павуліччана Садавы). Алеся Сянкевіч — выдатны дзеяч свайго часу. Ён быў урачом на Далёкім Усходзе, куды прыехаў з Амерыкі, у якую эміграваў пасля нелегальнага настаўніцкага з'езда ў 1906 годзе. У часы грамадзянскай вайны лчыў легендарнага героя Сяргея Лазо, быў сябрам Аляксандра Фадзеева, які, як лічаць многія даследчыкі, вывеў яго ў рамане «Разгром» пад імем донцара Сташынскага. Пазней Аляксандр Сянкевіч узначальваў Народны камісарыят аховы здароўя Саветскай Беларусі.

А хто ж стаў прататыпам Янкі Тукалы? І які яго лёс? У трылогіі «На ростанях», асабліва ў яе трэцяй кнізе, шмат месца адведзена гэтаму герою. Аўтар са шчырмай любоўю малюе гэты вобраз. Пасля разгрому настаўніцкага з'езда, у нялёгкі для абодвух час, яны, Лабановіч і Тукала, становяцца «закадычнымі прыяцелямі»:

« — Я заўсёды адчуваю сябе добра, калі ў мяне ёсць апора і ёсць друг, з якім можна адвесці душу, запачычыць сілу ў хвіліны заняпаду. Вось я і зараз рад, што сустраў цябе, бо я ўжо быў закін трохі», — прызначае Лабановічу Тукала.

«Дзе ты, мілы, белабрысы? Дзе ты, адгуніся!» — словамі песні пачынае сваё пісьмо да сябра Лабановіч. А калі ўраднік, які прывёз пошту на суд, правёз яго праз Мікуцічы, а адтуль праз Нёман, уброд, выбраліся на дарогу паўз Негертава, дзе жыў Янка Тукала, Лабановічу стала сумна, і ён падумаў: «Эх, Янка! Ці гадаў ты, што я паеду з ураднікам каля твае хаты і не зайду ў яе? Але цябе тут няма, і ты маўчыш, не прамовіш мне ніводнага слова!» Тукала ў гэты час быў на Бярэзіншчыне.

Вядома, такі вобраз не мог мець прататыпа. Ім з'явіўся Сымон Самахвал, родам з вёскі Негертава (цяпер Кнотаўшчына), што стаіць на другім баку Нёмана за два кіламетры ад Мікалаеўшчыны. Пра гэта пісалася.

Фёдаравічам у мяне захаваўся.

«Заходжу ў дом. За сталом, схіліўшыся над газетай, сядзіць у акуларах сівены дзядуля. Пры знаёмстве даведваюся, што яму 80 гадоў, пенсіянер, былы настаўнік беларускай мовы і літаратуры».

К. Самахвал расказвае: — Сымон нарадзіўся ў 1883 годзе ў вёсцы Негертава. Спачатку, як і ўсе вясковыя дзеці, пасвіў каровы. Пасля дзядзька Рыгор, настаўнік, забраў яго да сябе ў школу ў вёску Яншыцы, што ў Бярэзінскаму раёне. Там рыхтаваў яго да паступлення ў Нясвіжскую семінарыю. Сымон быў вельмі здольны хлопчык...

— Дзядзька Кастусь, з Янкам Тукалам мы ўпершыню знаёмліліся ў трылогіі «На ростанях» тады, калі Лабановіч заходзіць у Мікуцічы да свайго сябра Алеся Садовіча. Там ён сустракае «друга свайго таварыша па семінарыі» Янку Тукалу... Ці адпавядае апісанне знешнасці Тукалы Сымону?..

— Так, Сымон меў амаль такую ж знешнасць, што і Янка Тукала... Прычысна ў яго была заўсёды кароткая, валасы — белыя, жорсткія. З-за яго задзёртага ўгору носа мы ў сям'і празвалі яго «Чайнічкам». Калі семінарыст Кастусь Міцкевіч заходзіў да нас, то, відаць, пачуў гэтую Сымонаву мянушку. — Канстанцін Фёдаравіч бярэ з паліцы трылогію «На ростанях», адгортвае... — Праўда, нос Янкі Тукалы Лабановіч называе «імбрычкам». — Дай, брат, пацалуно твай імбрычак! — Янкаў нос нагадваў рыльца чайніка. А васьм далей... Цытую: «Гэта быў замкнуты ў сабе юнак, круглагаловы, бялявы, з задранымі трохі ўгору носам і шэрымі вачамі. У семінарыі ён трымаўся ў баку ад сваіх таварышаў і ўсё нешта думаў. Што займала яго мыслі, ён нікому не гаварыў. Часамі ўдавалася яго разварушыць, і тады ён рабіўся вясёлым, жартаўлівым, здольным усіх захапіць сваімі жартамі і смяяўся такім заразлівым смехам, што нельга было не падацца яму». Гэтая Тукалава характарыстыка — уся Сымонава... Ён увесь час нешта выношваў... І рэзка вылучаўся сярод сваіх аднагодкаў, якія

ставіўся Сымон да рэлігіі? Помніце, у трылогіі Янка Тукала з'яўраўся «пайсці на Валаам»?

— Па-мойму, гэта зноў жарт... Хоць Сымон вельмі

многа чытаў... Біблію прачытаў... Цікавіўся філасофскімі працамі... Аб адной з іх упамінаецца ў трылогіі — «Так казаў Заратустра». У яго пад рукамі былі Прудон, Гегель, Кант...

— Ну, і нарэшце, нелегальны настаўніцкі з'езд у 1906 годзе ў Мікалаеўшчыне, які апісаны ў трылогіі...

— Сымон быў адным з арганізатараў гэтага з'езда. Разам з Якубам Коласам, Алесем Сянкевічам уваходзіў у бюро сходу... Я, дарэчы, бег у той дзень палярдзтва яго, што ў нашай хаце ў Негертаве навазержанская паліцыя робіць вобшы. Ад Негертава да Мікалаеўшчыны больш за два кіламетры. Пакуль я бег, паліцыя мяне перагнала на конях... З'езд не ўдаўся. Вельмі перажывалі Якуб Колас і наш Сымон. Ён быў звольнены з пасады настаўніка і некаторы час даваў прыватныя ўрокі ў мястэчку Мір, як і Колас — у Смалярні каля Стоўбцаў. Праўда, да Міра ён пабыў крыху ў дзядзькі ў Яншыцах, што на Бярэзіншчыне. Аб гэтым перыядзе жыцця двух сяброў вельмі добра напісана ў трылогіі.

Дзядзька Кастусь чытае: «Смалярня стала на некаторы час галоўным штабам

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02520 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас Рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака санрацара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела вывучэння мастацтва — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўданыя, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэдакцыя, інтэрв'ю, карэспанданцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыныцы ў двух экзэмплярах. Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Ефрасінія БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.